Х-Табаши
Тарих каумe Турки

مختصر

تاريخ قوم تركى

جزء اوّل.

تورك اروغى قوملردن بارچەسينكڭ نسل ونسبلرينى وتركلك روشلرينى آوروپاده اوّل ظهورلرى ترتيبى ايله بيان ايدر تاريخملیدر.

ناشرى:
ادريسف، علييف وشريكلرى
تجارتخانه سى

مؤلفى: قزان مضافاتى امامهلرندن قاضى سابق آخوند
حسن عطا ملا محمد اوغلى العبشى.

هر حقوقى صاحبينه عائددر.

Лито-Типографія И. Н. Харитонова. Казань.
1907

مؤلف طرفندن بر ایکی سوز

الله عز و جل نڭ عون و عنایتی ایله اوشبو آلدڭزغه قویلمش، نشرینه عزم ایتدکم «تاریخ قوم تورکی» اسمنده اثرمنڭ مختصریدر. مشرق ومغرب، ایسکی و یڭا تاریخلردن چیقاریلوب آلنمش و اوز تاریخلریمز ایله ده چاغشدریلوب کورلمش اوزاق عمر صرف ایدلوب بیك الوغ مشقت ایله حاصل ایدلگان اوزون معلوماتنڭ قسقه چه سیدر. اون آلتی یل عمر عزیزمنی صرف ایدوب تاریخ ملیمز حقنده ییدیغم بارچه معلوماتمی بر کون اوّل اولسون قرنداشلریم ایله اورتاقلاشورغه جان و کوڭلدن آرزو ایده من. لکن قومیمز، وملتمز حالینه اوّل اجمال = (قسقه چه) صڭره تفصیل = (اوزونچه) معلومات ویرلو اوڭایلی کورلدیکندن، اوّلا اثرمنڭ اوشبو مختصرینی = (قسقه سینی) ، بونڭ آرتندانوق ، اوزونچه راقینڭ جزء اولینی میدانغه قویامن. یازمشلریم طشقی یاقدان کورنوینه قاراماي بتون دنیاده صنالوب کورلمش قوملرنڭ ترکلگی وسلامتلگی ایچون بیك کرکلی معلوماتلردر. بونڭ ایچون ممکن قدر کوبرك قرنداشلریم فائده لنسون ایچون بولدره آلغانمچه بیك یڭل تیل ایله یازامن. خصوصا اثرلریم ایله یاش قرنداشلریم فائده لنولرینی بیگراك آرزو ایدوب ، ایسکی و یڭاسینی آیرماي ، ومدرسه لرده اوقتلورغه یاراقلی اولولرینی قصد ایده من. اوقتوچی قرنداشلریمدن اوتنه من اوقتوب کوردکدن صڭره معلوماتنده کمچیلك ویاتر تیبنده اوڭایسزلق کورلسه قرنداشانه بڭا اخطار ایدڭز.

حسن عطا.

بسم الله الرحمن الرحيم

بارچه حمد الله عز وجل گه اولسون. اللهنڭ رحمتی وسلامی پیغمبرمز محمد صلی الله علیه وسلم گه وآنڭ آلینه واصحابینهده اولسون. بارچه مؤمن ومسلمان بنده‌لرینه الله عز وجل طوغری یول =(سلامتلك، وسعادت یولینی) کورستسون آمین. اما بعد بز بو کتابمزده یاش قرنداشلریمز ایچون تاریخ ملّیمزدن قسقه چه معلومات یازارغه قصد ایده‌مز. الله عز وجل‌دن تمام ایدو ایچون یاردم صوراب، تاریخ‌نڭ نی ایدوکینی، ونی ایچون کرك ایدوکینی بیان ایله سوزگه کروشه‌مز.

تاریخ نچوك علم.

«تاریخ» برعلمدر، اوتکان زمانده‌غی خلق‌لرنڭ حاللرینی بلدرر. قایو قوملر، کم اروغندن، آنلرنڭ ولایتلری وشهرلری قایو یرلرده، عرف وعادتلری نچوك ایدی، علوم ومعارف، هنر وصنایع، سودا وتجارتلری قایو درجه‌ده ایدی، دنیا ترکلکنده نیندای یول توتدیلر، بویول آنلرنی قایا ایلتوب چغاردی؟ سلامتلك که‌می؟، هلاکتکه‌می؟ بونلرنڭ بارچه‌سینی بیان ایدر.

تاریخنڭ فائده‌سی.

تاریخ‌نڭ فائده‌سی شولدر: تاریخ بلگان کشی اوتکانده‌گی احواللردن عبرت آلوب نصیحتلنور. زمان‌نڭ، وحاللرنڭ آلشنوینی کوب کورو (اوقو) ایله تجربه حاصل ایدر. وبو تجربه ایله ضرر کلتوردیکی کورلمش اشلردن صاقلانور. فائده کلتوردیکی کورلمش اشلرنی قیلورغه طرشور.

تاریخ بلمگان کشی سیاحت قیلسه‌ده کوب اش قیله آلماس.

یورگان یرلرینی گنه کورر، بلور. تاریخ بلگان ایونده اوتورسه‌ده سیّاحدرکه یوز سیاحدن آرتق بتون یر یوزینی، اوّلینی، آخرینی کورگان کبی بلور. تاریخ بلمگان اوز عمرنده کورگان ایشتکانلرینی گنه بلور. تاریخ بیلگان دنیا یارادیلشندن بیرلی بولغان حاللرنی وواقعه‌لرنی کورگان کبی بیلور.

آدم اوغلینه شکسز علم (علم یقین) تجربه صناو ایله‌گنه حاصل اولوب تجربه براش ویا واقعه‌نی قات قات کورو، بلودن حاصل اولور. معیشت = (ترکلك) خصوصنده توتولاچق یول فائده‌لی وسلامتلکگه وسعادتگه ایلتوب چیغاراچاغی شکسز بلنمش، یعنی تجربه ایدلمش، قات قات کورلمش اولورغه کرك. لکن معیشت یوللری بیك اوزوندر، بر آدم اوز عمرنده قات قات کورو توگل بر یولنك باشندن آخرینه قدرده کوره آلمایدر. برمعیشت یولینك باشندن آخرینه قدر کوررگه‌ده اوچ دورت آدم عمرینی بری آردندن برینی یالغارغه کرك.

ایندی معیشت وترکلك یوللرینی قات قات کورب صناماق تجربه ایتمك یعنی فائده‌لی ویا ضررلی ایدوکینی شکسز بلمك تاریخ علمی ایله‌گنه حاصل اولور. اوشبونك ایچوندرکه علماء اسلام رحمهم الله ایك ایسکی زمانلردن ایك صوگغی زمانلرغه قدر تاریخ یازودن توقتامادیلر. «کشف الظنون» صاحبی صاف علماء اسلام اثرندن برملكده اوچ یوز تاریخ کتابی صانیدر. بونلرنك مصنفلری بیك کوبسی علماء متقدمین‌نك ایك زورلرندن، علّامه اسمنده گیلر اولمشلردر.

قایو تاریخنی اول بلو کرك.

تاریخ بلو واوقو ترتیبی هر اشده لازم اولدیغی کبی «الاهم فالاهم = (ایك کرك، آنك صوگنده بیك کرك) ترتیبنچه باررغه کرك. هربر قومگه اوز آتا باباسینی تانو، نسل وقبیله‌سینی بلو، وآنلرنك حاللرینی یخشی آکلاو ایك ایلك وبیك کرکلی اشدر. بونلرغه

ایارتلوب باشقه قوملرده آز آز بلنه بارور. صکره عبرت وعقل آلو ایچون باشقه قوملر حاللرنیده یخشی ایدوب اوگرانورگه کرك .

هر اشنی اوّل اجمالا = (قسقه‌چه) برقات بلورگه کرك . صکره تفصیلا = (آیرم آچیقلاب) بلورگه کرك. بزده یاش قرنداشلریمزگه تاریخ ملیمز حقنده اوّل اوشبو کچك کتابمزنی یازامز. بونك آردندان بوندن اوزونچه تفصیل قیلوبراق یازلمشنی باصدروب نشر ایدرمز. یاش قرنداشلریمز اوّل بو کتابدن ؛ تاریخمز حقنده اجمالی = (قسقه‌چه) علم حاصل ایتسونلرده بوندن صوکغیسنی، بر آز تانودقلری بلدکاری بر اشنك تفصیلی اوزونچه‌سی ایدب راحتلنوب اوقسونلر. آلدقلری بلك (معلومات) ایله دینمز وقوممز (ملتمز) نك فائدلی اعضالرندن اولسونلر. والله الموفق

« حضرت آدم ونوح علیهما السلام »

اهل شرع کورساتوی بوینچه یر یوزنده‌گی بارچه کشیلر حضرت آدم علیه السلام ذریتندن = (نسلندن) کلمشدر. اما حاضرگی زمانمزده ترکلك ایدوچی خلقلر نوح علیه السلام نك اوچ اوغلی نسلندن تارالمشلاردر.

نوح (علیه السلام) نك اوچ اوغلی بار ایدی : « **یافث** » «سام» «**حام**» اسملی ایدیلر . آفریقا ، آمریقا ، هندستان ، محیط جزیره‌لرینك کوبسنده ترکلك ایتمکده اولان قاره توسده‌گی وحشی خلقلر «**حام**» نسلندندرلر بونلر «قاره‌توسلی» خلقلر هم « **نیغر** » آتالنه‌لر.

مصریلر، آثوریلر، کلدانیلر، **فنیکالیلر** ، **سریانیلر** ، **عبرانیلر** ، **(یهودیلر)** عربلر، **ارمنلر**، «سام» نسلندندرلر، بونلر «**سامیلر**» آتالنه‌لر

«**یافث**» اولادی ایکی الوغ فرقه‌گه آیرلمشلردر: بربولکینی قوم

آریانیه » ایکنچی بولکینی قوم « تورانید » آتـامشلر در. بونـلردن اوّلـگیسنی قسقه‌لق ایله « **آریلر** » تنلری توسلرینه قاراب « **آق قوملر** » آتـامشلر در. ایکنچی‌لرینی « **تورانی لر** » توسلرینه قـاراب « **صاری قوملر** » آتامشلر.

هندیـلر، ایـرانیلر، افغـانیلر، یونـانیـلر، آرنـاودلـر، لاطنیلر فرانسوزلر، آنـگلیزلر، نیمس‌لر، اسلاوانلر «**قوم آریه**» یایسه «آق **قوملر**» دندرلر.

قطایلر. هندوقطایلر، آننامار، یـاپونلر، فینلر، تورکلر تاتارلر منغوللر «**قوم تورانیه**» یایسه «**صاری قوملر**» دندرلر.

« **قوم آریه** » لر اوّلده باخ وهرات طرفلرنده ترکلك ایله‌مشلر در. صوڭره کوبایگان اورچیگان صوڭ ایکی گه بولنوب بر بولـگی جنوب شرق طرفینه هندستانغه ایکنچی بولـگی دەحاضرگی ایران قطعه‌سینه ساچامشلر در. وبر کیساگی آوروپاغه مهاجرت ایتمشلر در.

آریلر باشقه قوملردن ایلـگراك کوچمه ترکلـکدن اولطرمه (مدنی) معیشتکه آوشدیلر، ایگون ایگارگه یورط صالورغه اوگرانب آوللر شهرلر بنـا قیلـدیلر. تورلی طرفقـه سـاچـلدیلر. بوسببدن تللریده تورلیلندی.

«آریه قوملرینڭ آوروپاغه کوچولری»

صوڭره بیك ایسکی زمانده اشبو آریه قومندن تورلی وقتده گروه، گروه خلق استانبول بوغازندن، وقفقاس طاغلری آرقلی آوروپا قطعه‌سینه کلوب تورلی طرفلرینه یرلاشدیلر. بونلر اوشبو شعبه‌لرگه آیرلدیلر:

۱) پلاسج شعبه‌سی بورنغی ایللیریانلر، حاضرگی آرناودلر، اوشبو شعبه‌دندرلر. آرناودلر اوزلرینی «اشکیپیتار» آتیلر، هم ایڭ ایسکی قومدن بولولرین حساب ایده‌لر.

۲) یونـــان شعبه‌سی بورنغی پلاصغی‌لر ، ایللینلر، یونـــانلر، غریقلر، روملر اوشبو شعبه‌دندرلر. آوروپا قوملرندن ایـــك اول اوزلرینی علم ومعرفت نوری ایله نورلندرمشلردر.

۳) لاطین شعبه‌سی - ایتالیانلر رومالیلر ولاخیلر، فرانسوزلر، بلوجلر (بیلـگیا خلقی) اسپانیوللر، پورتوغاللر اوشبو شعبه‌دندرلر.

٤) کلت ویا سلت شعبه‌سی — بورونغی غال کـیلتلری کیمیریلر، بریتانیالیلر، ایرلانده‌لیلر، غوللانـــده‌لیلر، اوشبو شعبه‌دندرلر.

۵) تفتون شعبه‌سی — غرمان قومی بورونغی غوط، یاکه غوطف‌لر، غرمانیا وآفستریا نیمسلری، بالطیق‌بوینده وروسیه‌ایچلرنده اولان نیمسلر، بورونغی اسکاندیناڤیه خلقی — نورمانلر — واریاکلر، دانیالیلر، اشڤیدلر، نورڤیجلر، اسلاندیالیلر بو شعبه‌دندرلر.

٦) اسلاڤان شعبه‌سی — بورونغی پروصلر، پولاقلر (لهلر) لیتڤانلر، چیخلر صربیه‌لیلر خرڤاتلر، اسلاڤوقلر، اسلاڤونلر، مالاروسلر، بیلی روسلر، دونای بلغارلری هم ڤیلیکی روسلر بوشعبه‌دن صانالمشلردر. لـکن بوصوڭغی ایکیسنه چیت اروغلر خصوصا تورك وفین اروغلری بیك کوب قاتشمشدر.

قوم آریه‌لرنڭ بارچه‌سینی «قفقاس جنسی» «هند رآوروپا قومی» «هند وغرمان قومی» هم آتامشلردر.

قوم تورانیه

یافِث بن نوح اولادندن «تورك»، قوم وقبیله‌سی ایله آسیا اورتالرنده اسسی‌کول وآلتای طاغلری تیکراسینه کلوب یرلشدیلر. زمان کوب اوزوی ایله بونلرده کوبایب‌اورچب تورلی‌طرفلرغه ساچلمشلردر. بونلرده قوم آریه‌لر کبی بیك کوب شعبه‌لرگه اروغلرغه بولندیلر. یراق طرفلرغه کیتدیلر.

قوم تورانیه‌دن اوشبو قوملر صانالنه‌در:

«قطای ـ چین» «هند وقطای ـ ماچین» «تبت» «آننام» «یاپون» «قوریا خلقلری» «فین اروغلری» «تورك اروغلری» «تاتار» «منغول» «تونغوص» «بوریات» «مالای» اروغلری.

قطب شمالی طرفنده‌غی «**غیپیربوری**» خلقلری: «**یوقاغیر**» «**غیلاك**» «آیین» «**کامچادالی**» «**کوریاك**» «نومولوص» «**اسکیموس**» «آلیوت» «**تیلینغوت**» وغیرلر.

بوقوملر اوز آرالی ینه بیك کوب اروغ وقبیله‌لرگه بولنمشلردر. بر تورك = تاتار قوملری اون‌یدی الوغ فرقه‌گه بولنمشلردر.

اوشبو قوملر بارچه‌سی «**قوم تورانیه**» «**تورك اروغلری**» «**منغول قومی**» «**آلتای قوملری**» «**اوغر آلتای کروهلری**» آتالمشلردر. بز بونلردن اوز قومز تورك اروغلرینی‌وبونلرغه قایو جهتدن بولسه‌ده مناسبتی اولغانلرنی آیرم آیرم آزراق بیان ایده‌چکمز تفصیللرینی بوندن صوڭغی جزءلرده کورله‌چکدر.

«قطای ـ چین، تبت، یاپون خلقلری»

قوم تورانیه‌دن ایڭ ایلك، چین ـ قطای وجاپون ـ یاپون خلقلری تورانی قوملرنڭ بیشگی‌اولان اسسی کول وآلتای طاغلری تیکراسندن قوزغالب مشرق طرفینه یونالدیلر. «تبت» قطعه‌سنده

بر نچه وقت ترکلك ایدوب، بر آزی شول یرده قالوب «تبت» آتالدی. اما کوبراگی ینه مشرق طرفینه یونالدیلر. دیگز بویلرینه قدر ساچلدیلر. بر کیساگی بحر محیط جزیرهلرینه کوچدیلر. بزم یرمزگه توتاش یرده قالغانلری **خطای ـ قطای ـ چین»** آتالدیلر دیگز آطهلرینه کوچمشلری «**جاپون ـ یاپون**» آتالدیلر.

قطایلر مدنیت‌معیشت، علوم ومعارف، هنر وصنایع جهتندن بیك ایسکی خلقلردر. دنیا ترکلکی ایچون هر نرسه خلقتدن، بار ویا اوزلری یتوشدررلر ایدی. بو سببدن آنلر بیك اوزاق باشقه قوملر ایله تانوشمای آرالاشمای عمر ایتدیلر.

قطایلر تورك اروغلرندن، تورکلر، تاتارلر ایله قاتشوب آرالشوب، «**منغول**» اسملی قوملرنڭ دنیاغه کیلولرینه سبب اولدیلر. بو قوملر آتالرینه نسبت‌ایله تورکی‌قوملردن صانالدیلر.

قطایلر صاف، پاك خلقلی، غدر، خیانت، یالغان، سومز. هنر ومعارف سور، طرش آز ایله قناعت ایدوچی خلقلردر.

قطایلر اوّل بودا دیننده ایدیلر. صوڭراق اسلام دینی عادتدن طش تیزلك ایله ایچلرنده ساچلدر. بو کونده یتمش میلیون قدری مسلمان قطای بارلقینی نقل ایدهلر. بر پیکین شهرندهگنه اوتزبیش‌مسجد جامع‌بارلقینی یازالار. حکومت تیکراسنده کوبراك مسلمانلردر. پادشاهلری مانجور نسلندن تورك اوغلی بر تاتاردر.

« فین قومی »

قوم تورانیهنڭ بیك الوغ شعبهلرندن، خالص تورك قومینهایڭ

یقینلرندن بری «**فین**» قومیدر. بونلر „**اوغر- آلتای**"،**اورال- آلتای**" „**تورکو - فین**" قوملری هم آتالنه‌لر.

فین‌قومی آلتای طاغلرندن مغرب وشمال‌مغرب طرفینه ساچلدیلر. تورکستان صحرالری‌شمالینه، سبیر یاغه ایرتیش واوب‌صولرینك‌توبان طرفلرینه، اورال طاغلرینه وآنك مغرب‌طرفلرینه، آوروپا قطعه‌سینك شمال شرقینه، بالطیق دیکزینك هر ایکی طرفینه، دۋینه، مسکاویلغه، ۋولغا تیکرالرینه قدر ساچلمشلردر. بونلرنك جنوب طرفلری‌بویدن بویغه تورکی قوملر ایله توتاش، بعض یرلر آرالاش ایدی. مشهور شعبه‌لری اوشبونلردر:

„**صامویذ**" „**اوستاك**" „**واغول**" „**یوغرا**" „**پیچورا**" „**زیران**" „**بیارمی**" «**لاپلان**» „**یح**" „**ۋیست**" „**ایست**" „**لیۋ**" „**میرا**" „**ۋوتاك**" „**مورف**" „**چرمش**" „**مودۋا**" „**چواش**" وغیرلر.

آوروپاغه قوم آریه کلودن ایلك آنده ترکلك ایتمش اولان تورانی قوملر „**ایبر**" „**باسق**" قوملری هم‌اوشبو „**فین**" اروغندن اولولری گمان ایدلنه‌در. بو قوم (فین) لردن بعضلری قومیتلرینی تللرینی دینلرینی صاقلی آلمای، ایکنچی‌قوملرگه قاتشوب‌یوغالمشلردر. بعضیلری بو کونگه قدر سلامت اولسه‌لرده، آنلرنیده ایکنچی قوم‌لر آراسینه کرتوب یوغالتمق ایچون تدبیرلر قورلمشدر.

«فین قومی‌نك تل وقیافتلری وترکلك روشلری»

بارچه فین اروغی خلقلرنك تل وقیافتلری بری برینه بیك یقین‌در. تللری تورکی تل‌گـه هم یقین‌در. بارچه اروغلرنك «تورك- منغول» قیافتی کوره‌در. فین اروغندن ترکلك باصقچلرینك هر قایوسنده قوم‌لر باردر. وحشت حالنده آو آولامق، بالق توتمق ایله ترکلك ایدوچیلرده بار، حیوان آصرامق ایـله کوچمه معیشت

ایدوچیلری هـم بار، ایسکیدن قریه‌لرده ایگون ایگو ایله ترکلك ایدوچیلری هـم بار، مدنیت علم ومعارف یولینه کرمشلریده بار. بویولده کوب ترقی ایتمش روسیه ایچنده‌گی خلقلردن برنچی درجه‌گه یتوشدکلریده بار. (هرقایوسینك بیانی صوکغی جزءده کورلور.)

«فین خَلقی‌نك خُلق جهتلری و دینلری»

فین قومی عموما یواش، توبانچیلکلی، قناعتلی،طوغری سوزلی خلقلردر. اوغریلق، خیانت، یالغان، ظلم، جبرکبی اخلاقسزلقلر آنلرده هیچ اولمامشدر. بوخُلقلر فین‌لردن باشقه قوملر ایله قاتشمغانلرنده بوکون‌گه قدر سلامت‌در. ایسکی ایسکیدن هیچ برقومگه صوغش آچمامشلر. بلکه اوزلری هرطرفدن قسلمشلردر. فین اروغلری اوّلده دنیانك هرطرفنده کورلمش کبی مجوس دیننده اولمشلردر. خالق خیردن عبارت برمؤثر؛ خالق شردن عبارت ایکنچی برمؤثر بارلقینی اعتقادایلمشلردر. خالق خیر اولانندن هر وقت صورامشلر، خالق شر اولانینی ممکن‌قدر راضی‌ایدوب. کوکلری ایله آنك شرندن= (یاوزلقندن) قورتلورغه عذابلنمشلردر. اجدادیمز= (بابالریمز) اولان شیر بلغار مسلمانلری اجتهادی ایله مجوس قومی‌نك کوبسی مسلمانلقغه کرمش‌لر ایدی. لکن بابالریمزنك باشینه بری آرتندن بری بلا اولغان قوملر هجومی سببندن باشـلاغان اشاریـنی آخرینـه قدر واردروب یتکره آلمامشلردر. بوکونده آنلرنی ایکنچی دینگه کرتو حقنده بیك الوغ تدبیرلر قیلنمشدر.

تورك اروغلری

قوم تورانیه‌دن بارچه‌سینك اولگی اورنلری اسسی کول

وآلتای طاغلری‌ایدوکینی یوقاروده کورمش ایدك . تورك اروغی قوم تورانیه‌نك قبیله باشی وبیك‌ایسکی والوغ شعبه‌سیدر. بونلر هم بیك کوب وبیك یراق اورنلرغه ساچلدیلر. شرق شمال اوخوتسق دیڭزلری بویلرندن فین‌اروغی‌قوملرینك‌جنوبندن، بعض یرده آنلر ایله آرالاش‌مغربکه طوغری ویصله نهرینه قدر وآندن جنوبکه، دونای نهرینه ، وآندان شرق طرفینه قارا دیڭز وآزاق ، وخزر دیڭزلری شمالینه، قفقاس طاغلری آردلری آذربایجان، بحر خزر جنوبندن عمودریا تیکره‌لرینه آندن پامیر وهندوکوش طاغلرینه وآندان تبت غربینه وشمال‌شرقغه، قطای شمالندن سدچینی بویندن ینه شمال شرق دیڭزینه قدر یرلرنك بارچه‌سینه تورك‌اروغلری قوملر ساچلمش‌ایدی.

تورك قوملری بو یرلرنك ایك ایسکی خلقلری وخواجه‌لری ایدی. تاریخلر یازوله باشلاغان وقتده بو یرلرده اوشبو قوملر تابلدیلر. بو اورنلرنك اورته تیکرالری صحرالرنی اوشبو تورکی قوملرگه‌نسبت ایله „تورکستان“ آتادیلر. تورك قوملری کوبراگی کوچمه معیشت ایتدکلرندن حسابسز کوب قبیله‌لرگه وشعبه‌لرگه بولندیلر. اوز آرالرنده کوبراکده ترکالك ایتمشلری صو، طاغ ، اورمان اسملری ایله آتالنورلر ایدی. قطایلر فارسیلر یونانیلر طرفندن ویرلمش اسملری هم بولنور ایدی . بز بونلردن بزگه عبرت ویرردای ویا بوکونگه قدر سلامت اولغانلارینی‌غنه ذکر ایده‌مز.

« یاقوت تورکلری »

گمان ایدلنوینه کوره تورکلردن ایك اوّل بر قوم طوغری شمال طرفینه، بوکونگی بایقال، ولینا صولری وشمال دیڭزلری تیکرا-لرینه ساچلدیلر بونلر « یاقوت قومی » آتالنه‌لر. خالص‌تورك‌اروغندن

آیرلدقلرینه بیك كوب زمانه‌لر اوزوب، صوڭندنراق تیكرالرینه کلمش «**منغول**» اروغلری ایله بیك آرالشدقلرندن تللریده تورك تلندن بایتاق اونگاروب قیافتلریده بیك منغوللشمشدر. خلقی‌نڭ کوبراگی وحشت حالنده آو آولامق، بالق توتمق ایله کیچنه‌لر.
اوّلده بارچه‌سی شامانی مذهبنده اولمشلردر. اما روس تصرفنیه توشدکلرندن صوڭ خرستیانلشدرو تدبیرلری قورلمشدر.

«اسکیت و یا اسکیف» توركلری.

تورك اروغلرندن دنیانڭ بیك‌ایسکی قوملرندن بری «**اسکیت ویا اسکیف**» توركلریدر. توركستان‌کبیرصحرالرینه توتاش یایق‌ست اورال نهری واورال طاغلری تیکراسندن ویصله ودونای نهرلرینه قدر اولان‌آوروپانڭ جنوب‌شرقی‌صحرالرنده ایدل، دون، دنیپر، دنیستر نهرلری بویلرنده قرا دیگز وآزاق دیگزلری شمالنده ققفاس طاغلری وبحرخزر شماللرنده باشی‌معلوم‌اولمیان بیك ایسکی زمانلردن برلی اوشبو تورك اروغی یونانیلرنڭ «**اسکیت ویا اسکیف**» آنامشلری قوملر ترکلك ایدر ایدیلر. ایڭ اولگی مؤرخلر ایڭ اولگی تاریخلرنی یازار ایچون خلقلرنی تفتیش ایتدکلرنده. اوشبو اورنلرده اوشبو توركی قوملر ترکلك ایتمکده اولوب تابلدیلر.

«اسکیفلرنڭ معیشت روشلری.»

اسکیفلر توركستان کبیردن آلتای طاغلرندن باشلاب دونای یقالرینه وبر طرفدنده بلخ وهرات تیکرالرینه قدر بر روشده قرغزلر دی کوچمه ترکلك ایدر ایدیلر. آربالرده وکیز ایولرده ترکلك ایدوب، آط سودی (قمز) وایت ایله رزقلنورلر ایدی. توه، صغر، آط. قوی کبی یورط حیوانلری آصراب هر حاجتلرینی آنلر ایله

باشقارورلر ایدی. هر اشنی آط حیوانی ایله کوروب آط اوستنده آشارلر ایچارلر حتی یوقلارلر ایدی. آطلرینی بیك سوەلر اوزلرندن آرتق تربیه‌لیلر ایدی. حربتنی وسر بستلکنی سور ایدیلر، جنکاور یعنی صوغشقه بهادر ایدیلر. اوزلری‌نڭ بهادرلکلرینه اشانب دشماندن هیچ قورقماسلر ایدی.

مؤرخلردن— اسکیفلرنی باشقه قوم حساب ایتمشلرده کورلمش ایدی. لکن آنلرنڭ خطالری بیك تیز آچلدی. اسکیفلرنڭ صاف تورك قوملری ایدیکنی محقق‌لر تحقیق ایتدیلر حاضرده شبهه قالمدی.

اسکیفلرنڭ اوزلرنده ایگون ایگوچیلری سودا وتجارت ایله‌وچیلری بار ایدی. ایگون ایگار وسودا تجارت قیلور ایچون باشقه قوملرنیده (غریقلرنی) ایچلرینه قبول ایدر ایدیلر. ایگون ایگوچی اسکیفلر «اوزی» (دنیپر) یلغه‌سینڭ هر ایکی یقاسنده وشمال طرفلرنده ترکلك ایدر ایدیلر.

تورك اروغلری‌نڭ هر قایوسنده کورلدیکی کبی اسکیفلرده سودا وتجارتکه آرتق رعایه وحرمت ایدر ایدیلر. دشمان اولوب صوغشمقده اولان قوملرنڭ سوداگارلرینی‌ده هیچ منع‌سز ایچلرنده یورتورلر وهیچ ضرر تیکورماسلر ایدی. قرا دیگز یقالرندن؛ اورال‌طاغلرینه‌قدر سوداگارلر یورور ایدی. اجدادیمز =(بابالریمز) بولغان‌کامابلغارلرینه‌سوداوتجارت‌هوسینی بر طرفدن اتالری (اویغور) ترکلری تابشردیلر. ایکنچی طرفدن قرا دیگز بوینده‌غی مهاجر یونانلردن اوگرانمش‌لردر.

« اسکیفلرنڭ اخلاق جهتلری »

مؤرخلر آراسنده اسکیفلرنی وحشت وشدت ایله عیبلاب، بیك قویی قاره ایله یازوچیلرده بولمش. اوشنداق اسکیفلر صاف، اخلاقلری

پاك، بوزولمغان، آزایله قناعت ایدوچی خلقلر دیو مدح ایدوچیلردن یوق دگل «اسکیفلرگه بوزوقلقنی اوّل مدنی قوملر (غریقلر) کلتوردیلر آنلرغه عراقی کلتوروب ایچارگه اوگراتدیلر.» دیه‌لر.

«اسکیفلرنك ضعیفله‌نولرینه سبب»

بر طرفدن اسکندر ماقیدونی آتاسی فیلیب خدغه=(آلداو) ایله اسکیفلرنك بایتاق قوتینی ضعیفلتدی. روما خلقی ایله صوغشو ایله‌ده بایتاق کوچلری تلف اولدی. شمال طرفندن غوط خلقلری (غرمان اوغی) بایتاق یرلرینی آلدیلر. آخرده اوز اروغاری «سارمات» اسمنده تورك قومی اوستلرینه کلوب قوم حاکم اولوب، اولده‌گی اسکیف خلقلریده بونلر اسمی ایله آتالدیلر. شول روش ایله بارا بارا اسکیف اسمی تاریخ وجغرافیه صحیفه‌لرنده کمه فالدی.

«سارمات توركلری»

«سارمات» توركاری دیدکمز فی‌الحقیقة اوّلگی اسکیف توركلریك برشعبه‌سی ایدی. بونلرده تورکستان صحرالرندن جیغوب ...ماس شمالنده دون ایله ڤولغا آرالرینه کیلوب یتمش ایدیلر. آنلرندن ینه‌بر تورك شعبه‌لرندن «مساغی» اسمنده گیلری، بونلرنی ...لغیده مغرب طرفینه کوچه‌رگه اینتکدره‌لر ایدی. سارماتلر مساغیلردن ...سه‌لرده اسکیفلرنك ضعیفلنولرندن فائده‌لنوب آنلر آراسینه قوم ...ام اولوب کروب یرلشدیلر. اسکیفلرنی اوزلرینه قوشدیلر. بو ...ی خلقلر بارجه‌سی غریقلرغه «اسکیف» اسمنده معلوم اولدیغی ...ی صوڭراق رومالولرغه بارجه‌سی «سارمات» اسمنده معلوم ...لر. اوّلده غریقلر «اسکیفیه» آتاغان اورننی صوڭندن رومالولر «سارماتسیا» آتادیلر.

«روقوصلان و یازیغی»

«سارمات» تورکلری ایکی الوغ فرقه‌دن قوشلمشلر ایدی. بری «روقوصلان» اسمنده ایدی. بونلر آزاق وقارا دیگز تیکراسنده قالدیلر. ایکنچیسی (یازیغی) اسمنده ایدیلر. بونلر دونای یقالرینه اورنلشدیلر. روقوصلانلر اوّلده اسکیفلر یرینه کیلوب کرمش غوطلرنی قوغدیلر. یازیغیلر «میزیه» (حاضرگی بلغاریه اورنی) نی صوغشب آلدیلر. سارماتلر دوستلقینی روماولر آلتون ایله‌صاتب آلورلر ایدی. سارماتلر اخلاق، عرف وعادت جهتلرنده اسکیفلر وباشقه کوچه‌لی تورك اروغ خلقلردن آیرملری یوق ایدی.

«سارماتلرنك ضعیفلنوی و یا تواغ قومی»

بتماس توکانماس صوغشلر سارماتلرنی هم‌ضعیفلندردی برکیسا گی اوزلرندن صوك قوت آلمش اولان بلکه اوزنسللری اولان «آلان» و «هون» کبی تورکی قوملرگه قوشلدیلر. وبرکیساگی یازیغی‌لرنك «یاتواغ» اسمنده قالدقلری، بایتاق‌وقت اوزلرینه برقوم‌اولوب یورودیلر لکن آخرده اسلاوان‌قومی کیلوب‌یاتواغلر آنلر ایچنده قالوب اسلاوانلشدیلر.

«مساغیت تورکلری»

اسکیف اروغندن «مساغیت» اسمنده برتورك قبیله‌سی تورك قوملری بیشکی اولان حاضرگی سیمریچنسکی اوبلاستده (یدی صو ولایتنده) اسسی کول تیکراسنده ترکلك ایدر ایدیلر. بونلر «آسیا اسکیفلری» دیوبده آتالنورلرایدی. مساغیتلر آندان ارال‌وخزر دیگزلری شمالینه حاضرگی قرغز صحرالرینه کوچب آنده ترکلك ایتدیلر.

مساغیتلرده ترکلك ر وشلرنده اسکیف لر کبی ایدی فقط آیرمالری اسکیفلر آلتون کمش که رغبت ایتمادیلر . امامساغیتلر آلتون ایله زینتلانورگه یاراطالر ایدی . باشقه‌لرنك باشینه کیلگان اش بونلر باشینه ده کیلوب یتدی . بونلرنکده آرتلرندن قوّتلی بر تورك طائفه‌سی بونلرنی مغرب طرفینه کوچارگه مجبور ایتدی . مساغیتلر ڤولغانی کیچوب دون ایله ڤولغا آرالرنده قفقاس وکورجستان تیکرالرنده ترکلك ایتدیلر . وبواورنلرده بیك اوزاق یشادیلر . لکن میلاد عیسی (علیه السلام) تیکراسنده اسملری آلشنوب آلان اسمی ایله ذکر ایدلنه باشلامشلردر .

« آلان » تورکلری

آلانلر دیدکمز شولوق ایسکی مساغیتلردر . آسیانك باشقه تورك اروغلری کبی ایگون ایکمای شهرلرده ترکلك ایتمای، خاتون اولادلرینی آربالرده یورتورلر ایدی . آلانلرده اوزلرندن اوّل هم صوك تاریخغه معلوم اولان تورکی قوملر ایله هر خصوصلرنده برابر ایدی. دورتنچی عصر میلادی آخرلرینه قدر قرا دیکز اطرافنده مستقل قالدیلر . دورتنچی عصر میلادی تیکرالرنده آڤورپاغه تورك اروغلرندن هون قومی کیلوب جیغوب ایك اوّل آلانلرغه هجوم ایدوب اوزلرینه بوی صوندردیلر . آلان‌لر شولایده اولسه اوز اسملرینی بتونلای جویمادیلر . تاتارلر کیلگانده ده آلان‌لر ایسان وصاع ایدیلر .

« آورصی و صیراق »

مساغی » « آلان » اروغی تورکلرینك « آورصی » « صیراق »

اسملی بور شعبه‌لری وار ایدی . ققفاس‌دون تیکرالرنده ترکلك ایدیب روماللولرنك بعض‌وقت دوستی وبعض وقت دشمانی اولورلر ایدی.

« یاصه» و « قاصوغ »

بونلرده آلان ارغندن بر شعبه لردر . طوغریسی آنلرنك قالدقلاریدر . ققفاس طاغلری آراسنده داغستانده ؤ ولغا طاغی تیکرالرنده ترکلك ایدرایدیلر . یاصه » دیدکمز حاضرگی «اوسیتین» لردر . «قاصوغ» ایسه چرکاسلر اولوب بوکونلرده ده صاغ وسلامت‌لردر . لکن صوکغی زمانده روسیه تحت حمایه‌سینه کرمه‌گه مجبور اولمشلردر .

«هون توركلری»

تورك قومندن بر شعبه آلتای طاغلری ایله چین(قطای) آراسنده ترکلك ایدر ایدیلر . هونلر بخارا وقرغز صحرالرینی‌ده برگه قوشب برقوّتلی حکومت توزومشلر ایدی . زمان کوب اوزوی ایله اوچگه بولنوب «جنوب هونلری» «غرب هونلری» «شمال هونلری» آتالدیلر . جنوب هونلری عمودریا بویلرینه فارسیلرنك «میدیا» آتامشلری آذربایجانغه قدر بولغان یرلرگه ساچلدیلر . شمال هونلری منغولیه صحرالرنك قالوب ، صوکغراق ایکنچی اسملر ایله آتالدیلر . غرب هونلری ، «اویغور» «اون‌اوغر» وباشقه تورك اروغلرینی بریرگه جیوب بخارا قرغز صحرالرنده قوّتلی بر حکومت قوردیلر . صکره مغرب طرفینه یونالدیلر . دورتنچی عصر میلادی‌یارملرنك‌جایق ، ؤولغانهرلرینی کیچدیلر .

« آوروپاده هون توركلری »

دورتنچی عصر میلادی‌نك آخری آوروپاده بیك الوغ واقعه ایله مشهور اولدی . قطای‌نك شمال غربیسنده ترکلك ایتمکده اولان هونلر

حسابسز یراق صحرالردن آوروپاغه کیلوب چیقدیلر. هون تورکلری اوزلرندن اوّلگیلر وصوڭغیلر ایله هر خصوصلرنده برابر ایدیلر. کوچمه معیشت ایتدیلر. هونلر اوّل ڤولغا ایله دون آراسنده اولان آلانلرنی اوزلرینه باش ایدر ایدیلر. اوّلده گی سارماتلرنڭ ضعیفلانوندن فائدهلنوب سارماتلرنڭ اورنلرینی ینه غوطلر آلمشلر ایدی. هونلر آنلرغه بیك قاطی برلدیلر. عموماً بتون آوروپا خلقینه قورقو توشدی. هونلرنڭ آلدنده غیلری هونلردن قاچار ایدیلر آنلرنڭ آلدنده غیلر آنلردن قاچار ایدیلر. اوشبو روشچه خلق بری برندن قاچوب آوروپاده مهاجرهٔ عمومیه زمانی اولدی. هونلر بارا تورغاچ روما مملکتلرینه ده باروب یتدیلر. آنلرغه ده بیك قاطی هجوم ایتدیلر. بو وقتنڭ آوروچیلری نچوك دیب یازارغه سوزنابا آلمدیلر. هونلرنڭ مشهور خانلری «آتیلا» (درستی «آتلی» بولورغه کیرك) زماننده ڤولغانهرندن «رین» (فرانسه ایله غرمانیه آراسنده) نهرینه قدر؛ ماکیدونیهدن البلطیق دیکزی جزیرهلرینه قدر بارچه یرلر هونلر تصرفنده ایدی.

«هونلرنڭ ضعیفلنولری»

اشبو الوغ بهادر «آتیلاخان» نڭ عمری توکانوی ایله هونلرنڭ اساسلریده کیمریگه کیتدی. هر یرده قوم تورکیلرده کورلهتورغان لا هونلرده ده باش کورستدی. «آتیلا خان» نڭ اتفاقسز اوغللری ...تنی بولدیلر «آیورلغاننی آیو آشی بولنگاننی بوری آشی» ...ان تورکی مقال بیك راست. هون قول آستنده اولان یاط اروغ ...ده باش کوتاردی. هونلر تارالدیلر. اوزلرندن صوڭ ... انینه حمش اولان «اوغر بلغار» آوار تورکلرینه قوشلوب تاریخلردن هون اسمی غائب اولدی.

«اوغر ـ بلغار» قوملری

هون‌لر آوروپاغه ظهوری ایله بر وقتده تورك قوملرندن بو وقتغه قدر معلوم اولمیان، هونلر ایله بر اروغ „**اوغر ـ بلغار ـ وخزر**“ بر آز صوڭ „**آوار**“ „**آلتای تورکلری**“ اسمنده تورکی قوملر میدانغه چیقدیلر. اوغر بلغار اسمنڭ گیلر تاریخڭ برگه ذکر ایدلنه باشلامشلردر. اوّلگی اورنلریده بر یرده هم ساچلولریده برگه اولمشدر.

«اوغر ـ بلغار قوملری‌نڭ نسبی»

قوم تورانیه‌نڭ بارچه‌سینڭ اول توغان اورنلری اسسی کول وآلتای طاغلری ایدکینی تکرار کوردك. فینلر نڭده بیك ایسکیده تورك شعبه‌لرندن بری، وخالص تورك شعبه‌لرینه‌ده بیك یقین ایدکلرینی بلدك. آسیانڭ شمال غربینه وآوروپانڭ شمال شرقینه ساچلدکلرینی کوردك. ایندی، بونلرنڭ جنوبندن، بعضا بونلر ایله آرالاش تورکی قوملرده غربکه طوغری ۋیصله ودونای نهرلرینه قدر ساچلدکلرینی ینه کوردك. اوشبو تورك اروغلری ایله فین اروغلری‌نڭ قاتشو وآرالاشولرندن «اوغر ـ بلغار» قوملری حاصل اولمشدر. بونلر حقنده عربلرنڭ «قوم متولدون بین الترك والصقالبة» دیدکلری بیك درستدر، بونی صوڭغی زمان‌نڭ محققلری هم تحقیق ایلمشلردر. بوقوملر گرچه فین ایله تورك‌نڭ قاتشندن حاصل اولسه‌لرده اماقانون عالم بیوروغنچه، بالالار آتالرینه (قوم غالبکه) نسبت ایدلنورگه تیوشلی اولدیغندن «تورکی قوملردن» حسابلنمشلردر. بونڭ اوستینه بوقوملرده آثاری تورکیلر صفتی تمام تابلوب آنا طرفلری فین‌لر صفتی بیك آز بیلنمشدر.

ثمینلك صفتلری: آرتق یواشلق، آرتق قناعتلیلك، آرتق صبراق، اوزلرینه

چیتدن یاط قوملر نی قدر هجوم قیلسه لرده اوزلری هیچ کمگه هجوم قیلماو، معیشت ایچون اوکغایلی اوکغایسزلقندن قطع نظر اورنلرنك باغلانوب قالوکیلر.
توركیلك صفتلری: بهادرلك، جنكاورلك (صوغشقه هوسلی اولو) صاف ایچلی بولو، مظلومغه شفقتلی بولو، حیوانلرغه مرحمتلی بولو، قوناقغه حرمت ایدو، سودا وتجارتکه هوسلی اولوب آگا بیك رعایه وحرمت ایدو، آط حیوانینی بیك سیو، بار اشنی آنك ایله کورو، کوبراك عمرینی آط اوستنده اوزدرو، بتون دنیانی اوزینه میدان بلو، معیشت ایچون قایده اوکغایلی اورن کورسه آنده کوچو بونلر بارچه‌سی تورکی قوم صفتلریدر. «اوغر ـ بلغار» لرده بو صفتلر بارچه‌سی تابلمش ایدی. تورکیلك‌نك بوندن نچکه‌رك صفتلریده بار، آنسینی ایکنجی جزءده کورسز انشاءالله.

«اوغر ـ بلغار توركیلرینك شعبه‌لری هم اوّلگی اورنلری»

«اوغر ـ بلعار» قوملریده عمر اوزاق اوزوی ایل تورلی اسملی شعبه‌لرگه بولنمشلردر. تاریخ مدنینه «اوغر ـ بلغار» ایکیسی برگه جمسه‌لرده بارا تورغاچ آیرلوب، ایکیسی ایکی شعبه‌گه بولنمشلردر. سوڭره بونلر ایچندن «باشقرد» «مجار» «میشر» اسملی فرقه‌لرده پیدا اولمشدر.

بو قوملر باشی معلوم اولمیان بیك ایسکی زمندن بیرلی، اورال طاغلرنده، آق ایدل (بیلایا، اوفا)، چولمان (کاما)، نقرة (ویاتکا)، ایدل (ڤولغا) اوقا، نهرلری بویلرنده ترکلك ایتدیلر.

بونلردن «اوغر» لر اورال طاغلرنده. «مجار» لر اوغرلردن بر ... «باشقرد» لر اوغرلرنك جنوبنده وغربنده، آق ایدل وچولمان ... «بلغار» لر چولمان، نقرة، ایتل بویمرنده. «میشار» لر بلغار

وباشقرد قوملرینڭ جنوب وغرب طرفلرنده آنلر ایله آرلاشوبراق ۋولغا واوقا نهرلری وبونلرنڭ غرب طرفلرنده ترکلك ایدر ایدیلر .

اوشبو برنوعدن تورلی اسملی فرقه‌لر حقنده تورلی روایتلر ، تورلی حکایتلر تورلی فکرلر کورلمشدر . بز آنلر ایله اوغراشمایمز . امـا اصل درست وطوغریسی اوشبودر یعنی "**اوغر**" «**بلغار**» «**مجار**» **باشقرد**» "**میشار**" تورك ایله فین آراسندن طوغمش تورکیلك طرفلری غالب وروشن اولان تورلی اسملر ایله آتالمش بر اروغ تورکی قوملردر . بوحقیقت شواهد تاریخیه‌لر ایله مثبت اولدیغی کبی ، آنتروپولوغیه (علم قیافت) ولینغریستیکا (علم الالسنة) واتنوغرافیه (علم احوال معیشت) علماسی تفتیشلری ایله‌ده تحقیق ایدلمشدر .

« اوغر - بلغار وشعبه‌لرینك معیشت روشلری »

اوغر - بلغار وشعبه‌لریده باشقه تورکی قوملر کبی یر یوزینی اوزلرینه میدان بلدیلر ، خلقتنڭ بیردیکی نعمتلر ، بولاکلر ایله فائده‌لنورغه کرك قایده اولسون اوزلرینی حقلی کوردیلر ، اورچیدیلر ، کوبایدیلر ، عقللری فکرلری کیڭایدی . هر یرده‌گیلری اورنینه کوره معیشتلرینی یخشیلاندردیلر . اورال طاغلری تیکرالرنده‌ایرکین صحراده گیلری "**اوغرلر ، باشقردلر**" حیوان اورچیتمك وآنلر ایله کون کورب کوچمه معیشت ایتدیلر ، ایگون ایگارگه سودا وتجارت قیلورغه اوڭغایلی اورنداغیلری ، "**بلغارلر میشارلر**" ایگوب ایگون قریه‌لر بنـا قیلدیلر سودا وتجارت ایدر ایچون اوڭغایلی اورنلرغه ، الوغ صو یقالرینه وطماقلرینه شهرلر بنا قیلوب سودا وتجارت قیلدیلر . ۋولغا وکاما بویلرینی آشلق خزینه‌سینه دوندردیلر . ۋولغا واوقا تارماقلرنده کیمه‌لر ایـله یوروب صاتار ایدیلر . کامـا ۋیاتکه ۋولغا ، اوقا بویلرینه وبونلرنڭ تارماقلری

طماقلرینه بیککوب شهرلر بنا قیلدیلر. «بلغار» لر یونانلر، فارسیلر وعربلر ایله، اوزلرندن شمال طرفندەغی صقلاب (اسلاوان؛ فین) قوملری آراسنده بیك ظور سودالر قیلدیلر.

«بلغارلرده هنر وصناعت»

بلغارلرده هنر وصناعتده بیك قوتلنمش ایدی. قطاط، نانکه، بز توقومق، جوندن پوستاو صوقمق، صابون شم قویمق یورط بنا قیلمق، ایتوك (ایچ ایتوك طش ایتوك) تکماك، تیری ایلەمك، آلتون وکمش اشلری اشلامك؛ خصوصا کون اشلامك بیك رواجده ایدی. (*) بیك براق مملکتلرگه قدر ایلتوب صاتارلر ایدی.

سودا وتجارت؛ هنر وصناعت هوی بلغارلرنك روح وطبیعتلرینه قدر سکشدی. بونلر بوطبیعتنی آتالری اولان (اویغور) تورکلرندن؛ آلوب بوکوندەقزان تاتارلری ومیشرلر آتالغان اوغللرینه تابشردیلر. بوکوندەده اوشبو قزان تاتارلری ومیشرلر آتالغان تورکیلر اوشبو آتالرندن میراث قالغان وقانلرینه قاتشقان روح وطبیعت ایله سودا وتجارت، هنر وصناعت قیلالر.

«قارا دیگز بویلرنده اوغر- بلغار- مجار- باشقردلر»

اوغر بلغار مجار باشقردلرده باشقه تورکی قوملر کبی اورجیدیدر اوبایدیلر اولگی اورنلرینه صیغمایبنچه قوزغالدیلرده جنوب غرب طرفینه [illegible] ایدیلر. «اوزی» (دینپر) نهری بویلرینەقارادیگز. آزاق دیگزی؛ قریم [illegible] جزیرەسینه؛ قرادیگز ایله استرخان دیگزی آرالرینه، واسترخان دیگزی [illegible] لرینه قدر ساجلدیلر. جنوب طرفینه کیتکان صاین تورکیلك صفتلری [illegible] باروب جنکاورلکلرینی آرتدردیلر. سنه ٤٧٤ میلادیەدن

(*) چیدك، وتابانی ایچون اشلەگان صغر کونیمی ترنستی خلقی دوشقن اسم بوله «بلغاری» دیو آتاو تشو سەدن بولسه کرك. ع

باشلاب «میزیه» (حاضرگی بلغاریه) «فراکیه» (روم ایلی شرقی) طرفلرینه‌غزاایده باشلادیلر، قرادیگز بویلرنده‌غی اوغر- بلغارلر توبانگی کاما اورال تیکره‌لرنده‌گیلری یوقاریغی آتالدیلر.

توبانگی «اوغر- بلغار» لرنك ایکی‌گه‌بولنولری

دنیپر وقرادیگز آزاق وخزر دیگزلری تیکراسنده‌برگه‌ترکلاك‌ایتمکده بولغان اوغر- بلغارلر برآز آیرلدیلر. اوغر- مجار، باشقردلر حاضرگی خارکوف غوبیرنالری ایله دنیپر صوی آراسنده ترکلاك ایتدیلر. بلغارلر شرق جنوب‌طرفلرنده قرا دیگز، قریم، آزاق ققفاس شماللری، خزر دیگزی بویلرنده ایدیلر.

اوغر- مجارلر

اوغر مجارلر، بلغارلر تحت تابعیتنده ۹ نچی‌عصر میلادی اوّللرینه قدر ایتولمش اورنلرده ترکلاك ایتدیلر، بواورنلر آنلرغه نسبت ایله «اوغر یری» آتالمش‌ایدی. صوگره اوغر- مجارلر ایکی‌گه بولندیلر (*) بربولکی شرق طرفینه کیتدی. دون نهرینی کیچوب ققفاس طاغلری تیکراسینه فارس چیکلرینه قدر یتدیلر. ایکنچی بولکی غرب طرفینه، دنیپرنهرینی کیچوب حاضرگی بیسارابیا غوبیرنالرینه، مولداویه ولاغیه (حاضرگی رومانیا) غه یرلشدیلر. آندان، پاننونیه (حاضرگی ڤینگریه) گه کیتدیلر. آنده ایسکیدن قالمش تورکی قوملر قالدیغی «اسکیف» «سارمات» «هون» «آوار» «بلغار» تورکلرینه قاتشوب آرالاشدیلرده قوتلی بر اوغر- مجار- ڤینگریه حکومتی تشکیل ایتدیلر.

(*) اوغرلرنك بواورنلرندن کوچولرینه سبب «پچنیغ» اسمده برتورکمن قومی‌نك کیلوی اولدی.

ایچلرنڭ باشقردلرنڭ کوب ایدی. زمان واحوالنڭ تلاوی ایله اوغر - مجار باشقردلرده شهرلر قریه‌لرنی قیلوب کوچمه ترکلکدن اوطرمه ترکلکگه آوشدیلر باش شهرلری «باشقرد» آتالمه ایدی. اوتوز الوغ آول مسلمان باشقردلری هم بار ایدی. یاقوت حموی‌نڭ حلب شهرنده کورمش باشقردلری، اوشبو ڤینگریه باشقردلری ایدی. فی الحقیقه بونلرنڭ اوغر دیدکلری باشقرد، مجار دیدکلری میشار ایدی. ڤینگریه‌ده سنه ۳۵۹ ه / ۹۷۰ م نه‌دن سنه ۶۲۹ ه / ۱۲۳۱ م نه‌گه‌چه مسلمانلر ڤینگرتاریخنده ذکر ایدلمه‌لر.

توبانگی «بلغار»لر

توبانگی بلغارلرنڭ، قرا دیڭز، آزاق دیڭزی بویلری؛ قریم، قفقاس شماللری خزر دیڭزی بویلرنده ترکلك ایتمش اولدقلرینی یوقاروده کورمش ایدك. توبانگی بلغارلرده باشقه تورکی قوملر کبی تاریخ میدانینه الوغ قوت وشوکت ایله چیقدیلر. قفقاس شمالنڭ اسکیدن قالمه‌یگا کیمه بارچه تورك اروغلرینی قول آستلرینه کرتدیلر. روم ایمپراطورلری بلغارلردن یاردم اوتندیلر. ۴۸۲ سنهٔ میلادیه‌ده بلغارلر دونای یقالرینه باروب یتدیلر. بر آز وقت آسیادن یگا کیلمش اویغور قومندن "آوار" لر تحت تصرفنده طورسه‌لرده تیزکوندن ینه استقلاللرینی قایتاردیلر. سنه ۱۴ ه / ۶۳۵ م نه‌ده بلغار پادشاهی «قوارآت خان» "آوار" لر تحت تابعیتندن چیقدی. الڭ قوت وشوکتی خان اولدی. اتلده‌گی مملکتلری اوستینه ینه ا کیه وپانونیه‌گه مالك اولدیلر. دون وآزاق تیکراسنڭ ترکلك ایدر ایدیلر.

قوارآت خان‌نك اوغللرینه وصیتی

قوارآت خان اوغللرینه مملکتنی بولماسکه وبوسببدن مملکتکه کیره‌جك ضعیفلکنی کلتورماسکه وصیت ایتکان ایدی. اما اوغللری آنڭ حکمتلی وصیتینی توتمادیلر بولشدیلر. الوغلری "**وات بای**" دون نهری تیکراسنده قالدی. "**قاتراغ**" دون‌نڭ ایکنچی طرفینه کیچدی. اوچونچیسی دونای بوینه؛ دورتنچیسی پاننونیه‌غه آوارلرغه، بیشنچیسی ایتالیاغه، کیتدی.

«دونای بلغارلری»

"**قوارآت**" خان‌نڭ اوچونچی اوغلی "آسپاروخ" اوز اولوشینه تیگان قوم وقبیله‌سی ایله دونای بقاسینه اسلاڤ‌انلر آراسینه باروب برلشدی. آنده قوتلی بر "بلغار" حکومتی تأسیس ایتدی. لکن اوز نلنرینی وقومیتلرینی صاقلای آلمای ماتورك اروغی بلغارلر اسلاڤ انلاشدیلر. بلغارلقدن یالغز اسملری قالدی.

"خزر توركلری"

خزر توركلری توبانگی بلغارلردن هیچ باشقه توگلدر. "**خزر**" توبانگی بلغارلرغه صفتلرینه قاراب یعنی کوزلری قسق‌غه کوره "**قسق کوز**" معنیسنده اولان، عربلر طرفندن بیرلمش اسمدر. شوقدر باردرکه. قفقاز تیکراسنده ایسکیدن قالمه ویگا کلمه بلغارلر تحت تصرفنده. باشقه اروغ توركیلرده بار ایدی. بونلر اوّلده قوم حاکملری بلغار اسمی ایله یورودکلری کبی صوکره خزر اسمی ایله‌ده آتالدیلر. "**خزرلر**" ده تاریخ میدانینه بیك اولوغ قوت وشوکت ایله

چیقدیلر. روم ایمپراطورلری آنلردن یاردم صورار ایدی. اسلاڤان قوملری، خزر خاقانلری قول آستنده، وآنگا دان تولار ایدیلر. عربلر دنیاغه کیلگاچ توبانگی بلغارلرنڭ اسملری آلشدیغی کبی پای تختلریده شول وقتلرده راق آلشدی. اولده توبانگی بلغارلر پای تختی دون و آزاق تیکراسنده ایدی، صگره تارخ نهری بوینه سمندر شهرینه کوچدی، صوگره عربلر ایله صوغشلری کوب اولدیغندن خزرلر پای تختلرینی ایتل (استرخان) شهرینه کوچردیلر. خزرلرنڭ خانلری „خاقان" آتالدی. „خاقان" لر آخر عمرلرینی قریمده کیچوردیلر.

بلغارلر ایله خزرلرنڭ آیرلولری

یوقاریغی بلغارلرنڭ سودا وتجارت هوسی ایله، عربلرنڭ اجتهادی ...گه قوشیلوب، یوقاریغی بلغارلر ظهور اسلامدن صوڭ کوب وقت اوزدرمای اسلام دینی ایله مشرف اولدیلر. امّا توبانگی بلغارلر ...که خزرلر روم ایمپراطورلرینڭ اغواسی ایله مسلمان دینینه کرمای ...الدیلر، بونڭ اوستینه خزر خاقانی یوقاریغی بلغارلرغه دین اسلامغه ...دکلری ایچون دشمانلق ایده باشلادی. بووقتدن باشلاب، اولده ... ایکسی بلغار صوگره هر ایکاوسی خزر آتالمش قوملر، دینلری باشقارغاچ اسملرینیده بولشوب باشقارتدیلر. یوقارغیلری بلغار اسمی ...، توبانگیلری خزر اسمی ایله گنه قالدیلر. یوقاریغیلرنده خزر اسمی، توبانگیلرنده بلغار اسمی توقتالدی. شولایده اولسه توبانگیلر، ... صوگفه قدر یعنی تاتارلر کیلگان وقتده ده بلغار اسمی ایله ذکر ایدلنه‌لر ایدی.

«خزرلرنك دین‌دن دینگه کوچولری»

خزرلر اولده مجوس ایدیلر، صوڭره رومدن سورولمش یهودلر قزقدروی ایله یهود دیننه کردیلر. صوڭره نصاری دیننه کردیلر. صوڭره ۲۵۴/۸٦۸ سنه‌ده اسلام دیننه کردیلر. خزرلرنك استقلاللری کوبدن بتسه‌ده، اما خزر تورکلری خزر دیڭزی ایله قارا دیڭز وقفقاس شماللرنده همانده سلامتلردر. پای تختلرینی ینه استرخان شهرینه قورمشلر ایدی، قزان ایله بر وقتده‌راق روسلر استیلا ایتدیلر. حاضرده خزر قرنداشلریمز روسیه تحت حمایه‌سنده ترکلك ایده‌لر.

«خوالیص بلغارلری»

ڤولغا ایله یایق نهرلری آراسنده خزر دیڭزی بویلرنده یوقاریغی (کاما) بلغارلری ایله تمام براوروغ وبر دینده اولان توبانگی بلغارلر «**خوالیص**» تورکلری آتالنورلر ایدی. صوڭندن خزر دیڭزی آتالمش اولان کاسپی دیڭزی اول وقت اوشبو «**خوالیص**» بلغارلرینه نسبت ایله «**خوالیص**» ویا «**خوالین**» دیڭزی آتالنور ایدی. روسلرنك باش مؤرخلری نیسطور زماننده هم خزر دیڭزی بواسم ایله آتالمشدرکه نیسطور آنی یعنی خزر دیڭزینی هروقت «**خوالیص**» دیڭزی دیه یاد ایده‌در. بوکونگی خوالین میشرلری آتالغان تورکلر اوشبو خوالیص ویا خوالین بلغارلری نسلندن اولولری گمان ایدلنه‌در.

«اسلاڤان قومی»

اسلاڤان قومی، قوم آریانیه‌دن (قسقه‌سی آریلردن) اولدقلرندن، نسل ونسب ویا تل جهتندن تورکی قوملرگه مناسبتلری یوقدر. اکن

تاریخ میدانینه چیغا باشلاغانلرندن بیرلی تورکی قوملر ایله هر تورلی واقعه‌لری وکورشیلکلری اوله کلمشدر. خصوصا اولده تورکی قوملر ولایتلرندن اولان „اوزی“ (دنیپر) نهری بویلرینه کوچوب کلمش اسلاۋانلرنڭ کیلوشلرندن بزگه کورشیلکلری وهر تورلی واقعه‌لری اوله کلمشدر. تاریخی واقعه‌لریمز کوبسی آنلر ایله مشترکدر.

«اسلاۋانلرنڭ تاریخ میدانینه اوّل چیغولری»

اسلاۋانلر اوّلده آوروپانڭ شمال‌طرفلرنده ویصله‌نهری تیکرالرنڭ یحشی‌حالده‌تورکلك ایتمشلردر. صوڭره جنوب‌طرفینه حاضرگی آفستریا ایچلرنده غالیتسه صحراسینه کلدیلر. بونلرنڭ تاریخغه بلنه باشلاوی ٤٩٥ سنه میلادیه‌لر تیکراسنده‌ایدی. اسلاۋانلر اوّلده هونلر تابعیتنده اولوب آنلرغه دان تولادیلر. صڭره آوارلرغه صڭره خزرلرگه دان تولادیلر. ایڭ اوّلگی مؤرخلر اسلاۋانلرنی اوشبو اورنده تابدیلر. صڭره اسلاۋانلر دونای‌بویلرینه‌شمالی داکیه (حاضرگی رومانیا) گه قدر ساچلدیلر. اسلاوانلرده دنیاغه قلملی قوملرگه مبتلی صورتده طوغمدیلر غریق مؤرخلرندن ماوریکی ایله پروقوپی اسلاۋانلرنی بیك قویی قاره ایله یازدیلر.

اسلاۋانلرنڭ „اوزی“ نهری بوینه (حاضرگی روسیه‌گه) کوچولری»

اسلاۋانلرده اوز آرالی بیك کوب شعبه‌گه بولندیلر. هر‌لی اسملر ایله آتالدیلر. اسلاۋانلر حاضرگی روسیه‌گه، بزنڭ ...ارلریمز دونای یقالرینه یرلشدکدن صوڭ کوچوب کیلدیلر. ...بعه‌گه کیلوجی اسلاۋانلر غالیتسیه صحرالرنده، دونای بویلرنڭ آق‌صرب“ „خروۋات“ „خاروتان“ لر ایدی. روس باش ... نیسطور یازونچه اسلاۋانلر آنده ایکی طرفدن قسلدیلر

„میز-یه" دن بلغارلر وپاننونیه‌دن ۋلاخیلر (رومانیا خلقی) طرفندن تارلقغه توشورلدیلر. اسلاۋانلر شرق شمالگه‌کوچارگه مجبور اولدیلر. بر کیسا کی پولشه‌گه وبر کیسا کی „**اوزی**" (دنیپر) نهری بویلرینه کوچدیلر. بو اوزی نهری بویلرینڭ اوّلگی خلقلری اولان بورونغی تورکی قوملردن یازیغی‌لر قالدیغی «یاتۋاغ» لرنی ینه شمالگه تابا کوچارگه، دنیپر، نایمان، ویصلا، نهرلری باشلاری آراسینه یرلشورگه مجبور ایتدیلر. اسلاۋانلر دنیپر نهری‌نڭ کییف تیکرالرندن باشلاب شمالگه تابا ایلمین کولینه قدر، تورلی اسملر ایله آتالنوب یرلشدیلر.

«اسلاۋانلرنڭ معیشت روشلری»

روس باش مؤرخی‌اسلاۋانلردن یالغز پولانی اسمنده‌گیلرنی بر آز مدح ایده. اما دریۋلانی، رادیمیچی، وایتچی، سیۋیرانی اسمنده‌گیلرنی بیك قویی قاره ایله (یمانلاب) یازادر. اسلاۋان قومی آوروپاغه کیلمش آریانیلرنڭ ایڭ صوڭغیسی اولدقلری کبی تاریخ میدانینه‌ده ایڭ صوڭ چیقغانلریدر. مدنیت ومعارف درجه‌لرنده‌ده آوروپا خلقی‌نڭ ایڭ صوڭغیسی اولا بارالار.

«اسلاۋانلرنك سیاست جهتلری»

اسلاۋانلر اوّلده‌گی اورنلرنده وقتده „**هون**" „**آوار**" لر قول آستنده اولوب آنلرغه عسکر ویردیلر. هم دان تولادیلر. دنیپر نهری بویلرینه کوچدکدن صوڭ اوقا صوندن جنوب طرفنده‌غیلری خزر خاقانلری قول آستنده اولب دان تولادیلر اوقا نهری‌نڭ شمال طرفنده‌غیلری بر آز وقت اوز اوزلرینه

خواجه اولوب طورسه‌لرده تیز کوندن دیگز آردندن ۋاریاکلر کیلوب آنلرغه هم دان (خراج) یوکلتدیلر ایکی یلدن صوڭ ۋاریاکلرنی قوغوب اسلاۋانلر اوزلرینه اوزلری خواجه اولسه‌لرده اوزاق طورمای ینه ۋاریاکلردن اوچ آغا اینی. سنه ٢٤١ هـ. ٨٦٢ م. ده قوتلی دروژینه (عسکر) ایله کیلدیلر.

« ۋاریاکلرنڭ ظهوری - کیلوی »

ایسکی روس تاریخلرینڭ « ۋاریاك » دیدکلری؛ قوم آریانیه‌دن تقتون شعبه‌سندن. واسکاندینا غرمان‌خلقلر اروغی‌ایدی. اسم‌عمومیلری « نورمان » ایدی بالطیق دیگزی آردنده اول وقت « اسکاندیناۋیه» آتالمش حاضرگی شۋیتسیه، نارۋیگیه ، دانیه‌ده ترکلك ایدرلر ایدی. بونلر کوب وقت بتون آوروپانی قورقوده وخوفده توتدیلر. آوروپانڭ دیگز بویلرینی آنگلیا، شاتلاندیا، فرانسیه، آندالوزیا، ایتالیه‌غه قدر کیلورلر ایدی. نهب وغارت ایدرلر وطالارلر ایدی اسلاۋانلر اوستنه الوغ عسکر ایله کیلمش روس اسملی فاملیادن اوچ قرنداش روریك، سینیوس، تروۋار، روس تاریخلرنده ۋاریاك آتالمش اوشبو اسکاندیناۋیه نورمانلرندن ایدیلر.

« ۋاریاکلرنڭ اسلاۋانلر آراسنده ییرلشولری »

روریك لادوغاغه، سینیوس، بیلی‌اوزیرغه، تروۋار ایزبورسکی‌گه اشوب اسلاۋان کنازلری، آتالدیلر. ایکی یلدن صوڭ سینیوس ایله تروۋار اولدیلر. روریك بو اوچ ولایتکا سنه ٢٤٣ هـ. ٨٦٤ م. یالغزی مستقلا حاکم اولدی. لادوغانی تاشلاب ۋولخوه صوی بوینه ایلمین‌گه کیلوب ... ناوغورود» آتادی.

«کییف شهری‌نڭ تاریخ میداننده اوّل ظهوری»

روریك‌نڭ قرنداشی اولمغان ایکی موژ «آسکولد» هم «دیر» اسمیلر ۋاریاکدن غریق‌گه یعنی‌روم‌قسطنطنیه‌گه باروغه‌چیقدیلر. یول اوستنده برکچوك شهر کوردیلر. بوکم شهری، نی اسملی،کم تصرفنده؟ دیب صورادیلر. شهر خلقی جواب بیردیلر: بوشهرنی «کی» «اشچوك» «خاریق» اسملی اوچ قرنداش بناقیلغانلر ایدی. شهر «کییف» آتالنه‌در. امـا ایندی کوبدن اولدیلر. بزطجلق ایچون «خزر» خاقانینه دان‌تولاب‌طورامزدیدیلر. «اسکولد» ایله «دیر» بوشهرگه (کییف‌گه) یرلشوب خواجه‌لق ایده باشلادیلر. یانلرینه ناوغوروددن روریك‌دن قاچقانلر بیك کوب کیلوب ییغولدیلر. $\frac{\text{٢٤٥ ه.}}{\text{٨٦٦ م.}}$ سنه‌ده بیکه مقدمرك روم ولایتلرینه ۋاریاکلر هجوم ایده باشلادیلر. اسکولد ایله «دیر» کییف‌نی واول تیکراده‌کی اسلاۋانلرنی بلغار- خزرلر تابعیتندن (قول آستندن) چیقاردیلر.

تاریخلرده ضبط ایدلگان، ۋاریاکلر ایله تورکی قوملر- بلغار خزرلرنڭ اوّلگی واقعه‌لری اوشبودر. بوندن صوڭ تورکی قوملر ۋاریاکلردن بیك‌کوبنی کوره‌لر.

«روریك‌نك وفاتی»

روریك ناوغورودده قرنداشلرینڭ وفاتندن صوڭ اون بیش یل حکومت‌ایدوب، $\frac{\text{٢٥٨ ه.}}{\text{٨٧٩ م.}}$ سنه‌ده وفات ایتمشدر. حکومتنی ویش اوغلی یغورنی اینسی اولیغ‌گه تـابشروب قـالدرمشدر. روریك اسلاۋان برنده ایڭ اوّلگی مستقل حاکمدر. روس تاریخی روریكنڭ حاکم اولوندن، یعنی $\frac{\text{٢٤٣ ه.}}{\text{٨٦٤ م.}}$ سنه دن باشلانادر.

„ڤارياك حكومتی شمالدن جنوبكا كوچه‌در“

اوليغ قسطنطينيه طرفلرينی غزا ايدرگه قصد ايدوب كييفگه كيلوب يتدی. اسكولد ايله ديرنی آلداو. وخيانت ايله اولترتدی اوزی كييفگه اورنلاشوب ناوغورود خلقينه هر يلغه يوز ايللی قداق كمش تولرگه‌دان صالدی. ناوغورودلر بودانئی يارصلاو اولغانچه تولاديلر يراقده قالمش شهرلرنی وطنداشلری ڤارياكلرگه تابشردی. اوليغ ناوغورود ايله كييفنی توتاشدروب قوتلی بر „روس“ حكومتی توزودی. ودخی خزر خاقانلری قول آستنده اولغان اسلاوانلردن بر قدريسنی چيقاروب اوزينه آلدی.

„اوليغنك رومغه هجومی“

اوليغ سنه‌$\frac{\text{٢٨٥ هـ}}{\text{٩٠٦ م}}$ده روم قسطنطينيه ولايتلرينه بيك قاطی هجوم ايتدی. دنيپر بوينچه ايكی ملك سفينه (كيمه) ايله ديكزگه كرديلر. آطلی عسكر قرادن باردی. روسلرنك باش مؤرخلری بوسفرنی بيك قوبی فاره ايله يازدی. نورمان (ڤارياك)لر روم ولايتينی بيك خراب ايلديلر طالاديلر، حتی كليسالرنی ياندرديلر بيك كوب كشيلرنی اولتوروب تمام دانعه غرق اولديلر. اسيرلرنی عذابلديلر قلج ايله چابديلر وتربلای درياغه طاشلاديلر. استانبول شهری اوزيده كوچ حال ايله‌گنه قالدی. اوليغ يانينه ييلمش حسابسز كوب ڤارياكلر ايله روسيه جنوبنده صوغشلر قيلدی اوشبو وقتده‌اوق؛ وطنداشلری نورمانلر ايولرنده قالغانلريده آوروپای غربيده اوليغنك رومغه قيلغانينی قيلورلر ايدی. اوليغ اسلاڤانلرغه كنازلك قيلسه‌ده اوزی همانده اسكانديناڤيده نورڤيژ كنازی حساب ايدلنور ايدی.

روریکدن یارصلاوغه قدر یعنی سنه ۲۴۸ﻫ/۸۶۲م دن سنه ۴۴۶/۱۰۵۴ لرگه قدر اسلاڤان کنازلری خالص نورمانلر = ڤاریاکلر ایدی. صوکره اسلاڤانلرغه قاتشدیلر. اسلاڤان یری، اوشبو ڤاریاکلر قاملیاسنه نسبت ایله „**روس**" یری آتالدی. باراتورغاچ اسلاڤانلر اوزلریده کنازلری ڤاریاکلر اسمی ایله „**روس**" آتالدیلر. (*)

„آوروپاده اویغور تورکلرندن آوار قومی"

بیك ایسکی زماندن بیرلی ویصله ایله دونای صوی قوم آریانیه ایله قوم تورانیه آراسنده برچیك حکمنده ایدی. تاریخ ایڭ اوّل کوزنی آچدقده ویصله‌و دونای صولرینڭ مغرب طرفلرنده «**آریانیلر**» مشرق طرفلرنده «**تورانیلر**» ایدی. ڤیصله تیکراسی تورانیلردن فین، تورکلردن اسکیف وسارماتلـردن باشقه‌سینی اوزینه تارتمدی. اما دونای تیکراسنده، تورانیلردن تورکلر برسی آردندن برسی. برسی اوستینه ایکنچی قبیله‌لر کیلوب تورور ایدیلر „**اسکیف**" „سارمات" „**هون**" „**اوغر- بلغار**" دونای تیکراسینده برسی آردندن برسی قوم حاکم اولمشلر ایدی. کرچه بعض وقت قوم آریانیه‌دن روما خلقی، غوط خلقی‌صونکره اسلاڤان خلقی تورك اروغلرینی دونایدن آیرماغه عذابلندیلر لکن تیز کوندن آنلرنڭ اوزلرینی‌قول آستینه‌توشرگوچی ایکنچی قبیله تورك اروغلری کیلوب چیغار ایدی، „**اسکیف**"لر ضعیفلندکدن صوڭ غوطلر قوتلانمش ایدی. آنلرنی‌ده „سارمات"لـر اوز قول آستینه‌توشوردیلر. سارماتلردن‌صوڭ غوطلرینه‌بیگراکده‌قوتلانوب،

(*) اسلاڤان هم ڤاریاك وروس تاریخی اوشبو اورنده توقتالامز. اسلاڤان وروسلرناڭ بوندان صوڭغی حاللری هروقت بزم تورکی قوملرگه مناسبتلی اولدیغندن- صوکراق مناسبتی ایله انشاءالله بره کورلور. حاضرده بز یه نه تورکی قوملرگه قایتامز.

توروك يرلرندن بيك كوبسينه خواجه اولغانلر ايدى. هونلر كيلوب ينه آنلرنڭ اوزلرينى قول آستينه كرتديلر. هونلر ضعيفلنگاچ اوست غوطلر ينه دوناى تيكراسنده قوت آلغانلر ايدى آنلرنى اوغر ـ بلغار توركلرى يواشلاندرديلر. (*) اوغر بلغارلر تيكرالرينه شمالدن اسلاڤان قومى ظهور ايدوب دوناى وروم مملكتلرنده بيك قوتلنگانلر ايدى. بونلر اوستينه‌ده بونلرنى يواشلاندروب قول آستينه توشورگوچى "آوار" اسمنده اويغور توركلرى كيلوب يتديلر. بو آوارلرنڭ كم ايدكلرين حاضر كورەمز خدابيورسه.

«قطايدن دونايغه، اويغوردن آوار»

بو كوبده قطاى مملكتلرندن اولان طورفان تيكراسنده تركلك ايتمكده اولان اويغور توركلرندن بر طائفه مغرب طرفينه يونالديلر.

ودريا بوينه كلوب آنده اولان تورك طائفه‌لرينى اوزلرينه قوشوب؛ ون ايله سيحون (عمودريا ايله سردريا) آراسينه مستقل بر حكومت وب خانلرينى "خاقان" آتاديلر. لكن اول وقت بيك الوغ ت آلوب كيلمكده اولان "آلتاى توركلرى" فارسيلر ايله اتفاقلشوب او يغورلرغه بيك قاطى هجوم ايتديلر. اويغورلر يكلديلر "خاقانلرى" لشده اولدى. قالغانلرى ينه مغرب طرفينه قاچديلر. آلتاى توركلرى ينه بوى صوندرو نيتى ايله همان آردلرندن قوغديلر. آخرده نلر اينل (ڤولغا) نى كيچوب؛ بو يرلرده‌گى خلقنى اوزلرينه بوى دورديلر. ڤولغادن دونايغه قدر قوتلى بر "آوار" حكومتى توزديلر. رلرده اولان اسكى تورك قوملرى "اسكيت" "سارماط" "هون"

(*) اوست غوطلر خلاقينه رئيس اولان مرطورى زينون، ٤٨٢ سنه ميلاديه‌ده بلغارلرنى دعوت ايتدى.

«اوغر- بلغار» لرنی اوزلرینه قوشدیلر. آوارلرنڭ مشهور پادشاهلری «بیان‌خان» ایدی. روم ایمپیراطورلری بونڭ دوستلقینی ویاردمینی استادیلر. دونای تیکراسنداگی آریلرنڭ بارچه‌سینی اوزینه‌بوی‌صوندردی. «اوار» پادشاهسی «بیان‌خان» آوروپاده اوزینی مستقل‌صاناب روم ایمبیراطورلری ایله عقد اتفاق ایتسه‌ده، آلتای طاغلرنده اول‌وقت بیك قوت وشوکتده اولان تورك خاقان کبیری آوارلرنی عاصی (باش‌تارتقوچی) حساب ایدر ایدی. خاقان کبیرنڭ نیت ایتدوکی قطای- تورك- روم اتفاق مثلثی‌اوشبو آوارلر ایله‌فارسیلر خلافینه‌اوله‌چق‌ایدی.

«آوارلرنڭ ضعیفلنولری»

صوغش میدانی اولمقدن بزنڭ زمانمزغه قدر قورتلوب بتمگان دونای یقالری اولده بیگراك بوخدمتنی کورمکده ایدی. بتماس توگانماس صوغشلر آوارلرنیده ضعیفلندردی. حاکملك بونلردن ینه اولگی حاکملرگه اوغر- بلغارلرغه کوچدی. بونلر شول طرفلرده‌غی تورکی قوملرگه قوشلوب بتدیلر. شولایده اولسه بونلرنڭ اوز اسملری ایله سلامت قفقازده برقبیله تورکیلر بار. هم بوکونده جنوب طرفلرنده «نوغای» آتالغان تورکی قوملر اوشبو آوارلر نسلندندرلر.

«آلتای تورکلری یاکه تو- کیولر»

آلتای تورکلری بورونغی «هون» لرنڭ اورنلرنده قالمش بر قبیله‌لری ایدی. قطایغه اورنلری بیك یقین بعض وقت قطایلرغه تابع (قول آستلرنده) اولمقلرندن قطایلردن بایتاق مدنیت آلمشلر واوگرنمشلر ایدی. بونلرنڭ اورنی غوبی (*) صحراسی شمالنده، ونفس آلتای

(*) غربی صحراسی منغولیه‌ده

طائفه‌لرنده ایدی. بونلر اوزلرینی „اوغوز“ تورکلرندن حساب ایته‌لر ایدی. قطایلر بونلرنی „تو-کیو“ آتادیلر. بونلر مرکزلرینی آلتای تیکراسنده قوروب آلتنچی عصر میلادی تیکرالرنده بیك الوغ قوت وشوکت حاصل ایتمشلر ایدی. شرق شمالی دیکزندن قوریا وتاتارستان بوغازلرندن سدچینی شمالندن تبت حدودندن هر ایکی تورکستان‌غه قریم‌غه قدر نفوذ یورتمکده اولان بر حکومت تأسیس ایتدیلر. خانلرینی „خاقان“ یعنی الوغ خان آتادیلر. یونانیلر „دیزابول“ آتامشلر ایدی. „خاقانلر“ جای کونلرنده قیمتلی جادرلرده مدنی قوملردن ایلچیلر قبول ایدوب قش کونلرنده سردریا واورخون نهرلری بویلرنده شهرلرده قشلارلر ایدی:

آلتای تورکلری „خاقان کبیری“ چین ایله روم آراسنده تجارت یولی آچمغه وبوکا مانع اولان فارسیلر ایله آوارلر خلافینه چین-تورك رومدن عبارت اتفاق مثلث تشکیل ایتمکه قصد ایتمش ایدی. بو قصد ایله روم (قسطنطینیه) گه بر ایکی مرتبه ایلچی یباروب، روم قیصرلری ده اوشنداق بر ایکی مرتبه ایلچی یبارمشلر ایدی. لکن روملرنڭ مورداقلقلری سببندن بو مقصودینه ایرشه آلمادی. آخرده خاقان کبیر روم (ڤیزانتی) لرغه آچیغلانوب کوبتاندن بیرلی قریمده ترکلك ایتمکده اولان غریق قولونیسلری (مهاجرلری) نڭ شهرلرین آلدی.

„ایك ایسکی تورك یازوی“

منغولیه‌ده تابلمش ایڭ ایسکی تورك یازوی اوشبو آلتای تورکلری (تو-کیولر) نڭ خانلرندن „کول تکین“ ایله بیلگه خان شرفینه یازلمشدر. بو یازو رونیچسکی آتالونه‌در تورلی شکل وصورتلر ایله بورارکه اشارت ایدلمشدر. بو یازو ایڭ ایسکی اسکاندیناڤیه یازوینه

ایسکیراکدر. بو ایسه تورکی قوملرنڭ بیك ایسکی زمانلردن بیرلی معارفلی مدنی قوملر اولولرینی کورستهدر. اجتهاد وطروشلق، ممکن توگل کبی کورنگان اشلرنیده یکهدر. یازو ایدوب اوقو توگل نیگا اوخشاتورغهده بیلنماسلك چیتن یازوده چن اجتهاد آرقهسنده اوقلدی. الی کوبدان توگل فینلاندیهده غیلسینغفورس دار الفنونی پروفیسوری "طومسون" اوشبو ایلڭ ایسکی تورك یازوینی اوقو طریقینی کشف ایلمشدر. بو یازونی ترجمهسی ایله برابر ۱۸۹۴انچی یلده باصدروب نشر قیلمشدر. بو یازو تورك خلقی ایله آلتای، وسدجین وچین حدودی اوزرنده خینغان طاغلری آراسندهغی تورك دولتی واصول ادارهسی حقندهدر. بو یازونڭ متنینی ترجمهسی ایله بوندن صوڭغی کتابلر یمزده کورهجکسز.

"آلتای تورکلرینڭ ضعیفلنولری"

آلتای تورکلری یکرمی یل حکومت ایتمش اولان "خاقان کبیر" بومنهخان تدبیری وسیاستی ایله عادتدن طشطور ایمش وقوتلانمش ایدیلر. ایسکی زمانلرده هر قومده، خصوصا تورکی قوملرده بیك کوب کورلمش حال بونلر باشینهده کلدی. اوزینه خلقینڭ کوبراکینی محبت ایتدرگان عقللی تدبیرلی حاکم زماننده چامادن طش قوتلانمش خلق، اول حاکمنڭ فوتی ایله بولنوشوب، ضعیفلنورلر ایدی بو واقعه گرچه دنیاده خصوصا تورك قوملرینڭ اوزلرنده بیك کوب مرتبه تکرار ایتمش عبرت آلورلق واقعه اولاسهده صوڭغیلرنڭ اولگیلر حالندن خبرلری اولماز ایدی. ینه بو بلاغهیعنی بولنوگه واقلانوغه گرفتار اولورلر ایدی. آلتای تورکلری خاقان کبیر فوتی صوڭنده کیناتدن سکزگه بولندیلر. یعنی بر قوت سکزگه بولندی. سکز اولوش قوت بر یرده وقتده قورقودن استراستهماز باش ایگان خلقلر، سکزدن برگه گنهقالغان قوتدن قورقمای باش کوتاردیلر.

بومنه خاقان اورنینه قالغان قرنداشی «دوبو» خاننی تانورغه‌ده‌تلامدیلر. بوسببدن آلتای تورکلری اوزلری دنیادن برقایاده کیتمسه‌لرده اما اشقه قوملر آراسنده شهرتلری واعتبارلری دنیادن اوتدی. تاریخ میداننّدن چیقدیلر.

دنیپر بویلرنده آلتای تورکلرینك بر فرقه‌سی

آلتای تورکلرندن بر آز خلق قریم شبه‌جزیره‌سی ودون صوی تیکراسنده قالمشلر ایدی. صکره قپچاقلر طرفندن قوولوب، دنیپر بویلرینـه، پیریا صلاول تیکراسینه کوچدیلر. بعضلری کوچمه‌معیشتنی قویوب دنیپرنك اوك یقاسینه کیچوب شول طرفدن دنیپرغه کیف دن آزغنه توبان قویا طورغان «روسی» نهری بویلرینه یراشدیلر آلطی شهر بنا ایدوب، خانلری «تورچیسك» شهرنده اقامت ایلادی. روس تاریخلرنده بیك کوب وبیك اوزافغه قدر «تورك» و «بیرندی» اسمنده ذکر ایدیلدیلر. روس کنازلرینه‌یخشیغنه نفوذلری اولمشدر.

«اویغور تورکلری»

تورك قوملرندن بر بولکی تبت صحرالری شمالنده تاریم نهری «لوب‌نور» کولی تیکرالرنده «ترکستان شرقی» ویا «کاشغر» آزالمش اورنلرده. اۋلده آق هونلر ترکلك ایتمش یرلرده ترکلك ایتدیلر. بونلر «اویغور» آتالدیلر. قطای مؤرخلری بواسملی گی تورکلرنی میلاد عیسی علیه‌السلام دن ایکی عصر مقدم بیلوب یازا باشلادیلر.

اویغورلر تورك اروغلرندن ایك مدنی ومعارفلیلری ایدی. بونلرنك اورنلری فارسیلر ایله قطایلر کبی ایکی مدنیتلی قوملر آراسنده اولوب. بو ایکی‌نك آراسنده سودا وتجارت ایله شغللنولری

بونلرغه بایتاق مدنیت اوگراندی . سودا و تجارتنی معارفنی قومـر زمره‌سندن اولدیلر .

„اویغور یازوی“

اویغور تورکلری اولده اوزلری نك ایلك ایسکی تورك یازوی ایله یازدیلر . صونکره ره م اورتودوقس لری طرفندن قوولمش نیسطور رهبانلری کلتورمش „سریانی“ یازو ایله یازدیلر . بو یازونی اویغورلر اوزاق استعمال ایتدکلرندن « اویغور » قلمی اسمینی آلدی . بلنوینه قاراغانده اویغور قلمی ایله یازامشلرنك ایلك ایسکیسی اولمسه‌ده ، امّا قولغه توشمشلرنك ایلك ایسکی کتابی „قوداتقوبیلك“ کتابیدر . بو کتاب صاف تورك عالمندن ، سیاستدن بحث ایده‌در . اویغورلرنك تلی البته تورکی تلیدر . ایسکی بلغارلر شیوه‌سینه بیك اوخشاولیدر . بو ایکی تلنی قارا غارشی کلتوروب جاغشدروب قاراغان کشیگه بو ایکی نك براصلدن ایدوکی بیك تیز بلنه‌در .

„اویغورلرده معیشت روشی ومدنیت“

اویغورلر ایگون ایـگوب بوگا جایلی اوکایلی اولسون ایچون قریه‌لر آوللر بنا قیلدیلر سودا و تجارت قیلوب بوگا اوکغایلی اولسون ایچون شهرلر بنا ایتدیلر . باشقه تورکی قوملرده بار اولدیغی کبی کوچمه معیشت ایدنلریده بار ایدی .

اویغورلرنك ساچلولری

اویغور تورکلری هم باشقه قبیله‌لر کبی بیك کوب فرقه‌لرگه بولنوب توری طرفغه ساعلدیلر . سببلر بده باشقه قوملرده کورلدیکی

کبی اورن یتشمدیکی سببندن برسی آخرین طغزلاو واینتکدرو ایدی. اویغورلر تورك اروغلرندن باشقه‌لرینه‌ده کوب قوشلدیلر. ایرانیلرغه‌ده کوکللی عسکر صورتنده‌بار وب قوشلورلر ایدی. اویغورلردن بر قمیله شمال غربکه ایرتش نهری بویلرینه ساچلدیلر اوچ بولککه بولندیلر. بعضلری قریه‌لر شهرلر بنا قیلوب، ایگون ایکوب سودا و تجارت قیلدیلر بعضلری شهر اطرافنده حیوان آصراب قرلرده توحمه معیشت ایتدیلر. و بعض‌لری ایگون ایکمای حیوان آصرامای بالق توتمق آو آولامق ایله عمر کیچردیلر. فینلرگه یقین یرلشوب اوغر بلغار مجار باشقرد ایستاك اسمنده قوملر طوغدرمش تورکلر البته اوشبو اویغورلر ایدی.

بیانی کچمش آوروپاده ظاهر اولمش «آوار» لرده اوشبو اویغورلردن بر شعبه ایدی.

اویغورلر چنکز زمانه‌سنده‌ده صاغ سلامتلر ایدی. بو کونده هم سلامتلردر. لکن شول قدر بار درکه چنکز زمانه‌لرنده «اویغور» اسملری ایله ذکر ایدلنه‌لر ایدی.

حاضرده کاشغر ویا تورکستان چینی تورکلری اسمی ایله ذکر ایدلنه‌لر. کوبراکی قطای تحت‌تصرفنده‌لردر.

«بجناك = پچنیغ» تورکلری.

اوغزلرنك حرکوف غوبیرنالرندن بیسارابیه غوبیرنالرینه، کوچولرینه هم غزرلرنك خوارزم تورکلرندن یاردم صوراولرینه سبب اوشبو پچنیغ تورکلرینك قوت وشوکت ایله ظاهر اولولری اولدی. پچنیغ دیدکمز اورتا آسیا صحرالرندن باشلاب جایق ؤ ولغا تیکرالرینه قدر کوچمه‌ترکلك ایتمکده اولان «خانغار» اسمنده اولان تورکیلردن بر

شعبه ایدی . ،،خانغار،، ایسه تیز کوندن بیانی کیل‌چك ،، **اوغوز** ،،
لردن بر شعبه‌در . پچنیغ‌لر خانغارلردن آیریلوب ژولغانك مغرب‌طرفینه
کیچوب دون نهری ایله ایکی آراغـه خزرلر یرینـه یرلشمشلر ایدی .
لکن تیز کوندن آردلرندن اصل ،، **اوغوز** ،، اسمنده تورکلر کلوب
چیغوب پچنیغلرگه هجوم ایتدیلر . پچنیغلرگه بر طرفدن خزرلر ایله
ایکنچی طرفدن ،، **اوغوز** ،، لر ایله محاربه لازم اولدیغندن پچنیغلر ینه
مغرب‌طرفینه کوچارگه مجبور اولدیلر . آخرده دون‌نی کیچوب آنده
ترکلك ایتمکده اولان اوغرلرنی کوچارگه مجبور ایدوب ، دون‌دن آلوته
(دونای‌تارماقلرندن‌بری) نهرینه‌قدر بولغان‌یرلرگه ساچلوب مالك‌اولدیلر .
پچنیغ‌لر سکز آیرم ولایتگه بولنوب دورتیسی‌دنیپرنك شرقنده روس
ایله خزر خلقی آراسنده قالدیلر . دورتیسی‌دنیپرنك غربنده؛ مولداڤیه
(رومانیا) ترانسیلڤانیا (افستریا ایچنده) وقره دیگز بو یلرینه‌ساچلدیلر .
روم (ڤیزانتی) روس ، ڤینگر تاریخلرنده طوقزنچی عصر میلادی
آخرندن ۱۲ نچی عصر میلادیغه قدر الوغ شهرت وقوت ایله‌ذکر ایدلنه‌لر .
سلجوق‌تورکلری‌ایله رومخلافینه‌اتفاق‌قیلشمشلر ایدی لکن قپچاقلرنك
حیانتی ایله اش کوره آلمادیلر .

روسلر ، اسلاڤانلر ؛ ڤینگرلر ، بلغارلر روملر ایله واقعه‌لری
بیك کوب اولمشدر .

،، اوغوز تورکلری ،،

تورك اروغلرندن بیك ایسکی وبیك الوغ برشعبه ،، **اوغوز** ،،
تورکلری اولمشدر . تورکلر تخفیف ایله ،،اوز،، دیمشلر . عربلرده
،غز،، دیمشلردر . بونلرنك کوبراکی تورکستان صحرالرنده کیچنوب
جنوبکا خراسان‌مملکتینه، غربکه بحرخزر جنوبندن کچوك آسیاغه‌وشما-

آستراخان صحرالرینه ڤولغا ایله دون نهری آراسینه صاراتوو صحرالرینه قدر ساچلمشلر ایدی .

تاریخلرنك روایتینه کوره بیك ایسکی زمانده "اوغوز" اسمنده بر تورك خانی بتون تورك قوملرینی اوزینه قاراتوب، بر قوتلی حکومت تشکیل ایتمش. شام، مصر، ایرانغه، هندستانغه قدر وارمش. آلطی اوغلی اولوب هر قایوسی نك ینه دورتار اوغلی اولمش . هر قایوسی توركدن بر اروغ بشی اولمشلر بناءً علیه اوشبو اوغوز خان اولادندن اولان یکرمی دورت شعبه تورك خلقی "اوغوز" قومی آتالمشلردر .

اوغوزلر تورك اروغلرندن بیك کوبسی نك اصللری، اولدقلری کبی ایرانیلر، عربلر ایلهده صوڭراق بیك آرلاشمشلردر . ملوك طوائف نك کوبسی اوشبو اوغوز تورکلرندن ایدیلر .

«تورکمان» خلقی

تورك اروغلرینك الوغلرندن؛ اوغوز قبیله‌سندن بحر خزر شرقنده عمو دریانك بو دیکزگه قویغان ایکی یلغه‌سی تیکراسنده، وآنانك شمالنده، آرال دیڭزی ایله خزر دیکزی آرالرنده ترکلك ایتمکده اولان تورکلر، "تورکمان" آتالنورلر ایدی . بونلرنك مملکتلری بیك ایسکی زمانلردن بیرلی «خوارزم» آتالنور ایدی . بونلردن برنچه شعبه بولنوب، خزر دیکزی شمالندن یایق ڤولغا، دون، دنیپر حتی دونای نهرینه قدر تورلی اسملر ایله ساچلدیلر . پچنیغلرده اوشبو تورکمانلردن بر شعبه ایدی. خزرلرگه کلوب قوشلمش مسلمانلرده اوشبو تورکمانلردن بر شعبه ایدی . ایکنچی طرفدن ، ایراننك شمال غربی جهتلرینه مازندران، کیلان، طبرستان، آذربایجان وبزم زماننده آردی آتالمش مملکتلرگه ارضروم دیاربکر، آناطولی حتی

روم ایلی ولایتمرینه قدر ساچلدیلر . خلفاء عباسیه خدمتدرنده توری
منصبلرده اولوب ترکستان ترکلرندن اسلامیت ایله هم بیك ابرته
مشرف اولدیلر . آرالرنده الوغ علمائلر یتشدیکی کبی اوزینی اسکندر ثانی
آتامش پادشاهلرده یتشمش ایدی . تورکمنلر بو کونده اوچ دولت ؛
(عثمانلی ، ایران روس دولتلری) حمایه‌سنده یاشامقده‌درلر . ایسکی
«خُوارَزْم» دن بر آز یرنده «خیوه خانلغی» اسمنده روسیه حمایه‌سنك
اوزینه آیرم بر خانلقده حالا موجوددر .

قونکغرات ترکلری

تورکمنلردن بر شعبه قونکغرات تورکلریدر . بونلرده تورکی قومیدن
بیك ایسکی بر قوم اولوب بوکونلرده‌ده سلامتلردر . حاضرگی خیوه خانلری
اوشبو قونکغرات تورکلرندندر .

« سلجوق تورکلری »

سلجوق تورکلری اوغوز — تورکمن تورکلرندن بر قبیله‌در
ترکستان صحرالرندن قوزغالوب خراسان دیارنده بر نیچه وقت ترکلك
ایتدیلر . صکره ایران شمالینه وکچوك آسیا آتالمش اولان یرلرگه
ساچلدیلر . شام حتی مصرغه قدر یتوشدیلر بونلر خلفاء عباسیه
زمانده میدانغه چعوب ، ملوك طوائف آتالمش واق حکومتلرنك کوبسی
اوشبو سلجوق تورکلرندن اولمشدر . بعض وقت استقلال دعواسی
هم قیلمشلردر . نصاری روحانیلری تشویقی ایله اهل اسلام خلافینه بیت
المقدسنی مسلمانلر قولندن قوتقارو صلتاوی ایله . اوزلرینی نصاری
آتاب ، کوکرا کارینه خاچ صورتی تکمش اشسز ونادان خلقلر گروهی
نیچه مرتبه کچوك آسیاغه هجوم ایتمشلر ایدی . آنلرغه قارشی بیك
الوغ صوغشلر قیلوب اسلام مملکتلرینی آنلرنك یاوزلقلرندن قوتقارو چیلر
اوشبو سلجوق تورکلری اولمشلردر . بهادرلکلری وحسن اخلاقلری

ایدی اوزماندەغنه، توگل بلکه بوزمانه خلقنیده طاك عجایبکه قالدرغوچی اوشبو تورکلردر . بو واقعه‌لر اهل اسلام تاریخلرنده، «اهل صلیب محاربه‌لری» روس تاریخلرنده «کریستووای پاخود» آتالنه‌در . دولت عثمانیه‌نی تشکیل ایتمش «عثمان غازی» اوّلده اوشبو سلجوق سلطانلرندن برینك توره‌سی ایدی .

«قایی» و یا «قُوایی»

تورکستاننك مغرب طرفنده‌غی اوغوز تورکمنلرندن برشعبه «قایی» یایسه «قوایی» آتالدیلر . بونلر تورکستاندن خراسانغه، چنکز عصرنده ایران وارمنستانغه قدر ساچلدیلر . روسیه جنوبنده چیر- یعفسکی تیکراسنده ۱۲ نچی عصر میلادیده اوشبو «قوایی» اسملی تورکلر ترکلك ایدر ایدیلر . یوقاریده بیانی کیچمش آلتای تورکلرینك دنییر بویینده شهرلر بنا ایدوب ترکلك ایتدکلرین کورمش ایدك . تورکلر وبیوندیلر آراسنده «قایی» تورکلری هم بار ایدی . عثمانلی دولتینی تشکیل ایتمش عثمان غازی اوشبو قایی اروغلرندن برینك بکی (رئیسی) ایدی . بوکونده عثمانلی وایران تورکلرینك کوبراگی اوشبو قایی تورکلری نسلندندرلر .

«عثمانلی تورکلری»

عثمانلیلرنك بابالری «اوغوز» تورکمنلرندن «قایی» شعبه‌سندن کوچمه‌لی ترکلك ایتکمده اولان برقبیله ایدی . بونلرده تورکستان چیردن مغرب طرفینه کوچمش تورك طائفه‌لرندن بری ایدی اوّلده سلجوقیلر ایله برابر خراسانغه یرلشمشلر ایدی . چنکز وقتینه قدر الوغ برقبیله اولمشلر ایدی . صکره مغرب طرفینه یونالورگه مجبور اولدیلر . کچوك آسیاغه کروب ارض روم ایله وان کولی تیکراسنده کوچمه

ترکلك ایتدیلر. صکره ینه مغرب طرفینه یونالوب. سلجوق سلطانلرندن رخصت ایله آنلرنك مملکتندن حساب اولنمش ییرلرگه «آنقره» تیکراسینه کوچدیلر. سلجوقیلر انقراضندن صوڭ «**عثمان غازی**» مستقل بر قبیله حاکمی اولدی. اوشبو عثمان غازیغه نسبت ایله؛ اغلده‌قایی آتالمش تورکلر «**عثمانلی**» تورکلری آتالدیلر. عثمانلی حکومتی هم اوشبو عثمان غازیغه نسبت ایله «**عثمانلی دولتی**» آتالدی. عثمانلی دولتی وقرنداشلریمز عثمانلی تورکلری بوکون صاغ سلامتلردر. تورك قومی دنیاده بیك الوغ وبیك کوب قوم اولسه‌لرده ایچلرندن اوزلرینه مستقل حکومتی اولانلر یالغز اوشبو عثمانلی تورکلریدر. مصرده خلفاء عباسیه‌لرنك آخرغیسی «**خلیفهٔ رسول الله**» لك مسندینی تورك سلطانلرینه تابشردیغندن بوکونده بتون یر یوزی مسلمانلرینه «**خلیفهٔ رسول الله**» تورك سلطانلریدر. اورنلری بتون دنیاده برنچی درجه‌ده گوزل واوکفایلی اورنده‌اولوب دنیانك بیت المقدس، وکعبة الله کبی ایك مقدس اورنلریده عثمانلی پادشاهلری حمایه‌سنده‌در. بتون دنیا مسلمانلری هیچ خلافسز تورك سلطانینی خلیفهٔ رسول الله تانیلر.

«قرغز ـ قزاق تورکلری»

تورك قومندن بیك الوغ، برشعبه قرغز قوملریدر. آلتای تورکلرندن ـ برشعبه بایقال کولی‌نك شرق طرفلرینه؛ ینسی باشلارینه آیریلوب کیدوب قطایلر تعبیرنچه «**قیان ـ قوین**» و «**حقاص**» اسمنده برحکومت تشکیل ایتدیلر. اوّلده اوزلرینه شهرلری قریه‌لری هم اولور ایدی. یارم مدنی ویارم کوچمه حالنده ایدیلر. لکن اورنلری منغول صحرالرینه بیك یقین اولدیغندن، آلدن ایسه هر وقت اواطرمه = مدنی معیشتنی یر بوزندن جویارغه هوس ایدوچی قوتلی خلقلر چیقوب طوردیغندن. حقاصلرده مدنیتلرینی صاقلای آلمای

آخرده بتونلای کوچمه حالینه‌دونديلر. اوشبو حقاصلر، **قرغز، قايساق، قزاق، قاراقرغز** » آتالديلر. اورخون ینسی‌بایقال‌تیکرالرندن، عمودريا، آرال، خزر ديكزلری بويلرينه، استرخان صحرالرينه، ڨولغاطماغينه قدر ساچلديلر قرغزلرغه باشقه تورك اروغلرندنده بيك كوب آدم كيلوب قوشلور ايدی. اصل صاف بوزولمغان تورك قيافتنی وتورك تلينی آنتروپولوغيه ولينغويستيكا علماسی اوشبو قرغزلارده طابالار. قرغز قرنداشلريمز بوكونده‌ده سلامتلردر. - بركيساكی قطای وكوبراگی روسيه قول آستنده‌در. لكن همانده كوچمه معيشت اوزره اولوب، اولده‌گی ايركن صحرالری قوللرندن آلنديغی سببندن حاللری كون بكون اوكعايسزلقغه بارادر. قرغز ارنك بيك ايسكيدن جميعسی صاف اسلام دينی اوزره اولدقينه اعتبار ايتمای، ايچلرنده بعض بر اسلاميتلرندن اوّلگی عادتلری اولديغنی بهانه ايدوب بعض‌سياسيلر آنلرنی مسلمان تانوماسقه بيكار آزابلانالر. قرغز قرنداشلريمزهم صوڭغی زمانلرده اوقو واقوتوايچون بيك هوس ايدوب ايچلرينه معارف ساچو و'سلاميتلرينی ايسكی عادتلردن صاقلاو سوداسينه توشمشلردر. خصوصا آنلرنی باشقه طوغانلرندن باشقه ديندا‌شلرندن آيروكبی بوزوق قصد دنياغه چيغوری قرغز قرنداشلريمزنڭ قولاقلرينی طورغزدی.

« قپچاق توركلری »

اوغوز توركلرندن پچنيغلر، قرغزلر ايله بر اروغ بيك الوغ بر طائفه «**قپچاق**» توركلريدر. تورك قبيله‌لری باشده بر آيرلوب باشقه باشقه اسملر ايله يوررلر ايدی. لكن زمان واحوال تلاوی بوينچه ينه كيلوب قوشلورلر وآرالاشورلر ايدی. توركستان صحرالرنده بيك كوب يرلارگه ساچلوب باشقه تورك قوملرينڭ بيك كوبسينه قاتشمش وآرالاشمش قوملرنڭ بريسی اوشبو قپچاق توركلريدر. بونلر هندوكوش

طاغلرندن ، آفغان ایچلرندن تورکستان صحرالرینه ، باشقورد قوملری ایچلرینه قریمغه قدر ساچلمشلر ایدی. صوڭراق سـ (٤٤٧هـ / ١٠٥٥م) نه‌لرتیکرالرنده دنیپر نهرلرینه قدر کیلدیلر. روسلرغه ایڭ اول قپچاق تورکلری «پریاصلاول» شهری تیکراسنده کورندیلر. روسلرغه قپچاقلر قوبان صحرالرندن کیلدکاری اوچون آنلر قپچاقنی ـقومان‌ «قوبان» هم آتادیلر. روس تاریخلرنده قپچاقلر «پالویس» آتالنمشلردر. قپچاقلر اوزلرندن اوّل بو اورنلرده یعنی ڤولغا ایله دنیپر آرالرنده اولغان پچنیغ تورك بیرندی، قوای ، خزر کبی تورکی قوملرنی بعضسینی ینه مغربکه قاچردیلر. بعضلرینی اوزلرینه قوشدیلر کورشیلری اولان روس، روم مجار، بلغار قوملرینه خوف توشوردیلر. قریمده اولان غریق قولونیه‌لرینی وروسلرنڭ «تمو توراقان» آتامشلری قولونیسلرینی (مهاجرلرینی) هم قپچاقلر آلدیلر. لکن باشقه تورکی قوملر کبی قپچاقلرده سودا وتجارتکه هیچ ضرر تیکورمدیلر. تیزکوندن قپچاقلر دنیپرنی هم کیچوب بیسارابیا مولداڤیه‌نی‌هم آلوب دونایغه قدر باروب یتار ایدیلر. باشقه‌تورکی قوملر کبی کوچمه‌ترکلك ایتدیلر. لکن‌بعض اورنلرده‌شهرلری هم‌بارایدی. تورکستان‌صحرالری‌جیگمدن‌یایق‌ڤولغا، دون دنیپرغه‌قدراولان‌صحرالراوشبو قپچاقلرغه‌نسبت ایله«دشت‌قپچاق»آتالدیلر. بونلرنڭ روس کنازلری ایله‌اون‌برنچی‌عصر میلادی‌یارمندن‌اون‌اوچنچی عصر میلادی‌اوللرینه‌قدر یعنی سـ (٤٤٧هـ / ١٠٥٥م) نه‌دن سـ (٦٢٥هـ / ١٢٢٧م) نه‌گه‌قدر (تاتارلر کیلگانچه) بیك‌کوب‌معامله‌لری‌اولمشدر. روس باش مؤرخی نیسطورنڭ یازدیغی واقعه‌لرنڭ کوبراکی اوشبو قپچاقلر ایله ویا آنلرنڭ مداخله‌سی ایله اولمشدر. بعض وقت دشمانلقلر اولغالاساده اننا دوستلق اورره حتی قرنداشلاشو معامله‌لریده آز اولمامشدر.

قبچاقلر، تاتارلر کیلگانچ آنلرغه قارشی صوغشورغه روس
کنازلرینی هم آلوب بارمشلر ایدی. لکن بارچه‌سی یکلدیلر. تاتارلر
قیسقه‌چه قبچاق حکومتی سنه ۶۲۲ ه / ۱۲۲۵ م ده بوزلسه‌ده، امّا قیچاق اسمی
بتمادی اوزاقغه تارتلدی. تاتار خانلری هم بایتاق وقت «قپچاق خانلری»
آتالدیلر. تاتارلرنڭ استیلا ایتمش اورنلری مشرق تاریخلرنده همان ایسکیچه
«دشت قیپچاق» آتالنوب یوردیلر.

«ساقسین تورکلری»

قرغز و قیپچاقلر ایله بر اروغ «ساقسین» اسملی تورک قبیله‌سی
ایدیل یورتنڭ مشرق طرفنده یایق نهری‌نڭ شرقنده ترکلك ایتدر ایدیلر.
سنه ۶۲۶ ه / ۱۲۲۹ م ده تاتارلرنڭ اوی کیلولرندن، یایق صوی بوینده‌غی یوقاریغی
بلغارلرغه خبر بیرمه اوشبو ساقسین تورکلری خبر بیردیلر. اوزلری هم
بلغارلرغه قاچدیلر. عاقبت تاتار خانی «باتو» اوچ سنه کیچگوب کیلوب
سنه ۶۲۹ ه / ۱۲۳۲ م ده بلغارلرنی اوچون ژولغا اطرافینداغی شهر (بلغار) دن
اوزوب کیلوب قرار قیلدی. اما سنه ۶۳۴ ه / ۱۲۳۷ م نڭ کوزنده
تاتارلر بلغار شهرینه هجوم ایدوب اوط ایله یندروب کول گه ایلاندردیلر.
تاتارلر کیلگانلکنی توبانگی بلغارلر خبر ایتکانچ یوقاریغی بلغارلر
روس کنیازلکلری «یوری» دن یاردم صوراغانلر ایدی. بارضررلرینی
بلانکنی بولغانلر ایدی. روس کنازلری بلغارلرنی قزغانمادیلر یاردم
بیرمادیلر. بلغارلر روسلرنی قزغانوب آچ و قتلرنده نچه مرتبه آشلق
بیروب طویدیرسه‌لرده محتاج وقتده روسلردن یاردم کوره آلمادیلر.

« تاتارلر »

تاتارلر تاریخ میدانینه توركی قوملرنڭ بارچه‌سندن صوڭ چقدیلر. تاتارلر گوچه تورك قومی‌نڭ ایڭ ایسکی شعبه‌لرندن بری اولوب، قطای آردلرنده، یونانلر وغربیقلرغه هیچ معلوم اولمیان صحرالرده بیك ایسکیدن بیرلی ترکاك ایدر ایدیلر. اما آوروپا تاتارلرنی یالغز سنه $\frac{٦٢١}{١٢٢٤}$ لرده گنه ایشده باشلادی.

« تاتارلرنڭ اصلی »

توركی قوملرنڭ بیشگی اولان آلتای واسسی کول تیکراسندن بر شعبه بیك ایسکی زمانلرده شمال شرق طرفینه یعنی حاضرگی منغولیه وبایقال شرقلری تیکراسینه ساچلدیلر. اول وقت «تاتار» آتالمش بر صو تیکراسینه (آمور صوی‌نڭ اسم قدیمی اولمق کرك) یرلشدیلر. باشقه توركی قوملرده کوریلدیکی کبی بونلرده اوشبو صو اسمی ایله «تاتار» توركلری آتالدیلر. بونلر بیك ایسکیدن قطای ایله کورشیلکده وآنلر ایله هر تورلی معامله‌لری اولوب مدنیت ده اوگرنمشلر ایدی. صڭره تاتارلر ایکی‌گه بولندیلر بر بولکی «سیاپی» ایکنچی بولکی «جورجینی» آتالدی. هر ایکی فرقه‌سی آردلرندن ایکنچی تورك اروغلری طارافغه توشورو وبالا اوزلری اورحون کوبایو سببدن شرق شمال دیکزی بویلرینه قدر ساچلدیلر بوکونگی نیقولایفسکی ایله ولادیوستوك شهرلری آراسنده‌غی طاغلر «تاتار طاغلری» (روس جغرافیه‌لرنده تاتارسکی خربیت) آتالدی. بوندغی کورفزده اوشبو تاتارلرغه نسبت ایله «تاتار کورفزی» (تاتار اسکی زالیف) آتالدی.

«کوریا تاتارلری»

زمن واحوال آلشنوی ایله یرلرنک وقوملرنک اسملریده کوب قتمی آلشونه‌در. تاریخده بوبیك کوب کورامش حالدر. سیانپی ...لریده بارا طورغاچ بواسملرینی قویوب یرلری اسمی ایله «کوریا ..تارلری» آتالنه باشلادیلر. بوکونده سلامت کوریا تاتارلری اوشمو ...نبی تاتارلربندر. اوزاق مدت قطایغه بقین ترکلك ایتدکارندن قطای ...ودینه بعضی آنلرنک عرف وعادتلرینه کونـکدیلر، صوڭ زمانلرغه ...لر قطای تحت حکومتنده ترکلك ایتدیلر. اما صوڭراق قطای تحت ...لهسندن چیقاریلوب اوزیمه بر مستقل حکومت صورتینه دوندرلمش ایسه‌ده، حاضرده یاپونیا نفوذینه تابشرلمشدر.

«ینوچی» و «مانجور تاتارلری»

اوّلده «جورجینی» آتالمش تاتارلر بروقت «ینوچی» صوڭراق ...نجور» آتالدیلر. آمورصوینك دیگزگه قویغان یرنده بونلرنك آلاقچین» اسملی برشهرلری بار ایدی. ینوچیلر اولوغ قوت وشوکت ... ایدوب قطاینی هم استیلا ایتمشلر ایدی. چنگزخان زمانده‌ده ...تارلر «ینوچی» اسمنده ایدیلر. صوڭراق «مانجور» اسمی ایله ...لر. بوکون بتون مانجوربه تاتارلری تورلی زمانده «تاتار- ...رجینی - ینوچی - مانجور» آتالمش تورکی قوملردر. بونلر نچه ... قطای نی استیلا ایتمشلر ایدی. مانجوراسمینه کرگاچده برمرتبه ...ی آلدیلر. بوکونده‌ده صاغ سلامت قطای پادشاهی مانجور ...ومندن تورك اوغلی برتاتاردر.

„خطای تاتارلری و سدچینی"

تاتارلردن، چین (قطای) قومنه بیك یقینلری اورنلری اعتبارنجه „خطای تاتارلری" آتالدیلر. تاتار قوملری عموما بردن ایکیدن چینی راحتسز ایدرلر ایدی. بونلردن صاقلانمق اوچون میلاد عیسی علیه‌السلام‌دن ۲۴۷ سنه مقدم مشهور سدچینی‌نی بنا ایتمشلر ایدی. لکن کونکان فائده‌سینی کوره آلمادیلر.

«کیدانی تاتارلری»

مانجورتاتارلرندن برشعبه „کیدانی" آتالوب شوشی منجوریه صحرالرنده ترکلك ایتدیلر. بونلر تاتارلر آراسنده اڭ مشهوری ایدی. بر وقت قوت وشوکتلری ظهورایوب قطاینی هم استیلا ایتمشلر ایدی. قطای تاریخلرنده ذکری کوبدر.

«تونغوص تاتارلری»

مانجور تاتارلرندن برشعبه طوغری شمال طرفینه آیروب کیتوب عامورگی ینسی، لینا نهرلری آراسینه ساچلدیلر. بونلر „تونغوص" آتالدیلر. بوکونده‌ده سلامتلردر. لکن وحشت حالنده، آو آولامق ایله عمر کیچوره‌لر.

„بوکونده تاتار آتالمش تورکی قوملر"

تاتارلر، قرنداشلری (طوغریسی اوغللری) „منغول" خانلری قول آستنده دنیانڭ بیك کوب برینه یوردیلر. منغول خانلری، تورکی وغیر خلقلردن بیك کوبلرنی قول آستلرینه کرتدیلر. «منغول» خانلری بارا بارا „تاتارخانلری" آتالنه باشلادیلر قول آستندغی منغول ایسه

تاتاردن قاتش عسکریده تاتار عسکری آتالدی. صوڭراق قول آستلرینه کرتمشلری تورك اروغلرینڭ بیك کوبسیده „تاتارلر" آتالونه باشلادیلر. سبیریاده „مینوسینسکی" „طومسکی" «کوزنیتسکی» „بارابه" قوملری آلتای توركلرندن برر شعبه ایدیلر. بروقت تاتار خانلری قول آستنده اولدقلرندن قانون عالم حکمنچه «تاتار» آتالدیلر. قزان، استرخان، قریم تیکرالرنده ترکلك ایتمکده اولان قوملر، „اورال-آلتای" ویا «اوغر- بلغار» قوملرندن برر شعبه = بلغار وخزرلر وقپچاقلر ایدیلر. بر وقت تاتار خانلری قول آستنده بولندقلرندن „تاتار" آتالدیلر. اما بونلر اوستینه کیلمش اصل تاتارلر. خانلری اولان چنکز اولادندن «اوزبك» خانغه نسبت ایله „اوزبك" آتالدیلر. بوواقعه ایسه اوزبك اسمنده ینه بر توركی قومنڭ دنیاغه ظهورینه سبب اولدی.

„اوزبك توركلری"

توركی قوملر، خصوصا کوچمهلی خلقلر کوب وقتنی اسملرینی تیزتیز آلشدردقلرینی یوقاروده تکرار کورمش ایدك. اوشانداق ۋولغا بویلرینه کیلمش منغول وتاتارلرده طوقسان سنهدن کیم بر زمانده اوچ مرتبه اسملرینی آلشدردقلرینی کورهمز؛ منغول - تاتار - اوزبك؛ اوّلده خانلرینه نسبت ایله یالغز «منغول» آتالدیلر. صوڭره تاتار اسملری شایع اولدی. اما اوزبك خان زماننداسوڭ „اوزبك" آتالدیلر ۋولغا بویلرنده اوز آرا اختلافلری سببندن اورن تارایدقدن صوڭ تورکستان صحرالرینه کوچمش «اوزبك» لر اسمی ایله، اوزبك اولمیانلر یعنی اوزبك خان تبعهسی اولمای، بلکه چغتای خان تبعهسی اولان تاتار وتورکلرده «اوزبك» آتالدیلر. ینه کوب شعبهلرگه بولندیلر. „اوزبك" لر اوشبو کونمزدهده صاغ سلامتلردر. تورکستان وبخارا

مملکتلرنده ترکلك ایده‌لر. بو کون سلامت بخاری امیری «منغت» قبیله‌سی اوزبکلرندندر.

„منغول قومی،،

قطای خلقلرندن نی سببدن اولسه عمرلری خطرده اولانلر اوز مملکتلرندن باشقه اورنغه قاطی نظاملر یوروگان یرلرگه تاتارلر ایچنه قاچارلر ایدی، یالغز یالغز آدملر اولدیغی کبی اوزینه قومینی قبیله‌سنی ایارتکان شهزاده‌لرده وسرعسکرلرده تاتارلر آراسینه کیلورلر ایدی. عمر اوزاقلغی ایله تاتارلرغه قاتشوب آرالشورلر ایدی. اوشبو ایکی قومنڭ قاتشو وآرالاشولرندن بر قوم حاصل اولمشدر که اول قوم „منغول» آتالمشدر منغوللر قطاینڭ غرب شمالند، „شامو» و „غوبی“ آتالمش صحرالرده پیدا اولوب بو صحرا آنلرغه نسبت ایله „منغولستان» آتالمشدر. اوّلده بو اورنده بولغان تورکی قوملر=« هون » « نایمان » „ قرایت “ „ اویغور“ „ تو-کیو“ „ وغیرلر» یاچیت که کیتمشلر ویا منغوللرغه اطاعت قیلمشلردر. قطایلر ایله قاتشمغان اصل تاتارلر منغوللر ایله کوب وقت جدال ونزاع ایدر ایدیلر. قایو وقت منغوللر قایو وقت تاتارلر غالب اولور ایدی. صوڭراق منغول قومی ایچندن تیموچین اسمنده بریسی بو ایکی قوم تاتار ایله منغول‌نی برلشدروب، الوغ قوت‌وشوکت حاصل ایتدی باشقه تورك اروغلرینی هم اوزینه باش ایدروب، الوغ خان معنیسنده اولان «چنکز خان» آتالدی. دنیانك بیك کوب یرنڭ احواللر حکومتلر آلشنوغه سببچی اولدی. بتون دنیا خلقینی قورقوغه توشوردی.

„منغول قومندن بو کونده سلامتلری،،

منغول قومندن بوکونده دورت فرقه دنیاده سلامتلردر. „خارامنغول“ „خالخامنغول“ „اولیوت (قالمق)“ „بوریات، قوملریدر.

,, خارا وخالخا منغوللر ،،

بو ایکیسی بوکون منغولستان آتالمش صحرالرده اوزلرینه آیرم روشده قطای تحت حمایه‌سنده ترکلك ایده‌لر.

,, اولیوت ،، یاکه ,, قالمق ،،

,, **اولیوت** ،، لر ایکی گه بولنمشدر؛ برکیسا گی منغولیه غربنده بوکونده ,, **جونغاریه** ،، آتالمش صحرالرده وبر آزیده آسترخان گوبیرناسنده ۋولغا تیکراسنده ترکلك ایده‌لر. اوزلرینه آیرم خانلری هم بار ایدی. حاضرده روس تحت حمایه‌سنده‌لردر.

«بوریات» قومی

منغوللردن برشعبه طوغری شمال طرفینه، بایقال کولی شرقینه ساچلدیلر بوکونده روسیه تحت حمایه‌سنده‌لردر. منغول قوملری ترکلك جهتنده معیشت باصقچلرینڭ اولگی ایکیسنده کیله‌لر ایدی. بوکونده بوریاتلر ایچنده علوم ومعارف هوسی اوز حاللرینه طوغری قارامق، ومعیشتلرینی زمانه‌غه موافق قیلمق فکری اویغاندیغی کورله باشلامشدر.

«سبیریا شمالنده، کامچاتکا بویلرنده ترکلك ایتمکده اولان خلقلر»

سبیریا شمالنده، کامچاتکا وشمال شرق دیگزی بویلرنده کوب نوع خلقلر ترکلك ایتمکده‌لردر. بونلر کوبرا گی معیشت باصقچلرینڭ اولگیسنده یعنی آو آولامق بالق توتمق ایله ترکلك ایده‌لر. آنلر: „**یوقاغیر**“ „**غیلاك**“ **آینو** „**کامچادالی**“ «**کوریاك**» „**نومواص**“ „**اسکیموس**“ „**آلیوت**“ **تیلینغوت**“ کبیلردر.

بونلرنی ایسکی جغرافیون ومؤرخین قایا نسبت ایدرگه بلمای تورلی فکرلر قیلسه‌لرده آخرده بارچه‌سینك اوشبو تاتار ومنغول جنسلرندن ایدکلری تحقیق ایدلمشدر. بهرنك بوغازنده، ودیگز آطه‌لرنده ترکلك ایتمکده گیلری، آمریـکا منغوللرینی آسیاغه توتاشدروچی بوون حکمنده‌لردر. یعنی بیك ایسکی زمانلرده آسیادن آمریکاغه کوچمش منغوللرنك ساچلوب قالمشلریدر.

خاتمه

اوشبو کتابمزنك اوّل جزئینی اوشبو اورنده تمام ایده‌مز. ایکنچی جزئی چنکزخان‌نك ترجمهٔ حالی ایله باشلانوب تاریخ ملیمزنك آندن صوکغی واقعه‌لری شول جزءده قسقه‌چه بیان ایدلور (انشاء الله) اگر بوکتابده اوقدیغگز اجمالی (قسقه‌چه) معلومات‌نك تفصیلینی (اوزونچه‌سنی) کوررگه تله‌ساگز اوشبو کتابمز ایله‌برگه باصدرلمقده اولان „تاریخ قوم تورکی" نك جزء اولینه مراجعت ایدرسز.

ولاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

تمام

سنه ۱۳۲۵ هـ ۱۳ نچی صفر الخیر

۱۹۰۷ م ۱۵ نچی مارت

A. T. S. S. R. T. M. K. K.
MƏRKƏZ ... hәm
PÜBLIKA KITEPXANƏSE.
ЦЕНТРАЛЬНАЯ
Научная и Публичная
БИБЛИОТЕКА
Инв. №
г. Казань - Qazan
1907
13 27
- 6 20